

IRIS

1/24

ročník 22 | číslo 1 | zima – jaro 2024

NEPRODEJNÉ



04 | **Konečně
opět čego!**

07 | **Těšení na
tygřata**

14 | **Do tepla!
Do skleníku**

Sůl nad zlato

Kdo by neznal pohádku Sůl nad zlato? Poté, co nejmladší z králových dcer řekne, že je jí otec drahý jako sůl, ve hněvu ji vyžene z domova. Jak je však sůl skutečně drahocenná, pozná už při první hostině. Vařit se sice bez ní dá, ale jíst se vzniklé jídlo nedá. Jak to bylo dál, ví každý. A zde by se dalo po několika zasněžených dnech letošní zimy parafrázovat: Komunikace se bez soli udržovat dají, ale jezdit po nich nikoliv. Zatímco silnice, a to i nižších tříd, byly s pomocí soli celkem v pohodě, města byla jedna katastrofa. Chodníky samý zmrazek, jen si na nich polámat nohy a ruce, parkoviště plné sněhu, mnohdy se na ně nedalo ani zajet. A tak už těch několik málo dnů aktuální zimy, kdy se tentokrát sníh udržel rovněž v nižších polohách, potvrdil, že zimní údržba komunikací bez soli je věc zhola nemožná. Pravda, ekologové z toho žádnou radost nemají, skutečnost je ale taková. Útěchou jim může být, že moderní aplikace soli je vůči přírodě mnohem šetrnější než bývala a nutnost výjezdů posypových aut není vzhledem k průběhu zimy tak častá. Takže jehličnany podél silnic už nehynou a v silničních příkopech nemáme brakickou vodu, ač jsme zemí bez moře. (fh)

Kde je Australasie? Odpoví nová kniha

Lednovými křtinami vstoupila mezi čtenáře publikace Flóra Australasie a oceánských ostrovů. Autory jsou botanici Ing. Tomáš Peš, Mgr. Johana Hanzlíčková, Mgr. Lucie Pešová a fotograf Jaroslav Vogeltanz. Kniha navazuje na předchozí Flóru Evropy. Je určena především odborné veřejnosti, ale též milovníkům botaniky a flóry a mapuje stav rostlin z této oblasti v expozicích a sbírkách plzeňské zoologické a botanické zahrady v roce 2023. Publikace vyšla s finanční podporou Plzeňského kraje ve vydavatelství Městské knihy Žehušice. Jde již o 24. publikaci vydanou plzeňskou zoologickou a botanickou zahradou od roku 2006. Kniha bude k dostání v prodejně Suvenýry u lemura nebo na e-shopu zoo. (mv)



Foto Kateřina Misíková

FOTO NA TITULNÍ STRANĚ:

V roce 2022 získala zahrada samečka kivi hnědého. Návštěvníci si mohou tohoto nočního nelétavého opeřence prohlédnout (pokud budou mít štěstí) ve skleničku v rámci zrekonstruované novozélandské expozice. Spolu s ním zde má domov sovka bubuk. Inkubace vajec v rozmezí 47 až 90 dnů, za níž je zodpovědný především samec, je jednou z nejdelsích v ptačím světě. Kivi jsou v zoo chováni jen výjimečně. V ČR je nabízejí dvě.

Foto Kateřina Misíková

CITÁT TOHOTO ČÍSLA:

Chraňte a opatrujte bleděmodrou tečku (planetu Zemi), jediný domov, který jsme kdy poznali.

Carl Sagan

(1934 – 1996, americký astronom a popularizátor přírodních věd)



Primátor Mgr. Roman Zarzycký (vpravo) zoologické a botanické zahrady přeje. Nenechá si ujít žádnou příležitost, aby nebyl osobně přítomen, když se křtí významný přírůstek, otevírá něco zmodernizovaného nebo nového. Fotografie je ze slavnostního otevření zrekonstruovaného šimpanzího výběhu počátkem loňského zří. Foto Kateřina Misíková

Vynikající zpráva z radnice

O středisko výcviku policejních psů ve stráni pod Vinicemi usilovala Zoologická a botanická zahrada města Plzně hned poté, co bylo zřejmé, že místo Policie ČR opustí. Loni 23. listopadu převzalo Město Plzeň od Úřadu pro zastupování státu ve věcech majetkových (ÚZSVM) tento více než hektarový pozemek včetně budovy, která na něm stojí. Transakce se uskutečnila ve prospěch rozšíření zoologické a botanické zahrady. Její rozloha tak bude 22 ha. Vznikne zde expozice palearktické čili euroasijské oblasti. Studie je již hotová. Klíče od bývalé chovné stanice převzal osobně primátor města Plzně Mgr. Roman Zarzycký a téhož dne je předal řediteli zahrady Ing. Jiřímu Trávníčkovi. „Údajně se čekalo až půjde nemovitost do holandské dražby, ale my ji koupili za odhad, za 22 milionů korun, což je skvělá cena,“ netajil radost z dobrého obchodu primátor. Dobrá zpráva je to rovněž pro svažové porosty, neboť staré, až dvoustleté, duby zůstanou zachovány. „Přístupná bude též historická vila. Nejdříve se ale musí odbourat část staveb, které přiléhaly k pinci,“ prozradil R. Zarzycký.

Počátkem nového století usilovala zoologická a botanická zahrada rovněž o získání mezi Plzeňany oblíbené vily Terezy. I ta, obdobně jako bývalé výcvikové středisko policejních psů, s areálem zahrady bezprostředně sousedí. Měly v ní být mimo jiné teraristické expozice. Tu se však pro účely rozšíření zoologické a botanické zahrady získat nepodařilo. Naopak u pozemku s vilou v těsné blízkosti výběhu medvědů hnědých se to po 14 letech povedlo. (tz)

Za ptáka roku 2024 vybrala Česká společnost ornitologická

REHKA DOMÁCIHO

Uvedený pták je malý pěvec lidově též zvaný komíníček. Původně vysokohorský druh se během několika staletí stal soupeřníkem člověka – nejružnější lidské stavby a zejména městská sídliště mu zřejmě připomínají skalnaté prostředí hor. Vedle postupného šíření rehka domácího na sever Evropy můžeme v posledních letech v ČR sledovat další změny: Zatímco dříve byla zdejší hnízdní populace přísně tažná, v posledních letech lze v některých městech pozorovat přezimující jedince. To vše patrně souvisí s oteplováním planety.

Na rozdíl od mnoha jiných druhů ptáků, jejichž populace ubývají, rehkoví domácímu se daří dobře. Česká i celoevropská populace dlouhodobě vykazuje mírný vzestup početnosti. (tz)



Foto Petr Procházka

PODPORUJÍ NÁS:



VÁNOČNÍ STŘÍPKY

Hlavními svátky roku jsou pro většinu národa Vánoce. Klidně ať jsou to i Velikonoce, jenom, proboha, ne ten ztřeštěný z Ameriky implementovaný halloween. Místo abychom v úctě a pokoře, jako tomu bylo dřív, uctili památku zesnulých, strašíme se nebožtíky a různými morbiditami.

Měřítkem síly zvyků jsou stále školy. Zejména ty v menších místech. K jejich chvály řečeno – podle nich vedou stále přesvědčivě Vánoce!

Ve vstupních prostorách zářící stromy, ozdobená okna vánočními motivy, mikulášské nadílky, vánoční besídky. Výstavy ozdob od dětí i rodičů. Jako třeba ve Chválenicích na Plzeňsku. „Na loňské předvánoční prodejní výstavě představily své výtvary nejen děti z MŠ a ZŠ. Nápadité maminky našich mateřáček háčkova, vyráběly předměty z keramiky nebo voňavé medové svíčky, dřevěné i papírové svícny, zdobené perníky, nazdobené svítilny květináče a mnoho dalších drobností. Některé předměty vytvořily maminky samy, jiné společně se svými potomky. Domluva zněla jasně: Tak zase za rok,“ napsala nám k výstavce Markéta Nachtmanová.

Dobrá, velmi dobrá zpráva. A nejen z Chválenic. Ze všech škol, kde udržují tradici Vánoc a dalších domácích svátků.

Kdo jezdil před koncem roku po institucích a závodech, dokonce měl-li tam známé, měl kalendářů na rozdávání. Stolních stejně jako nástěnných. Jenže, kde jsou ty minulé sněhy. Obrázkové kalendáře na stěnu už zmizely téměř stoprocentně – prý jsou drahé a zájem je o ně minimální. Stolní sice ještě přežívají, ale také už prý nejsou in. Moderní lidi mají diář v mobilu. Kdo čekal, že jim bude obdarován, nebo si koupí zvířátkový kalendář, byl zklamán. Zoologická a botanická zahrada města Plzně v souladu s trendy pro rok 2024 kalendář nevydala. Naštěstí naopak u tradice setrvaly např. Svazek obcí Blatenska nebo místní akční skupina Kraj vod živých v Karlovarském kraji. V jejich kalendářích se členské obce prezentují prostřednictvím akcí v nich pořádaných. Což určitě přispívá k užitečné místní informovanosti a komunikaci. A hlavně: Jednotlivá místa určitě podněcuje k tomu, aby nebyla horší než sousedé. V kulturních a společenských akcích, v různých občanských aktivitách. V tom jsou kalendáře tohoto typu nenahraditelné. Dobře, že proto vyšly i pro rok 2024. (hš)



Foto Markéta Nachtmanová

Skutečně jen odpad?

Čtyřlístek neaktivnějších sběračů hliníkových potravinářských obalů zůstal v roce 2023 stejný jako v roce předešlém: žáci z MŠ a ZŠ Ludvíka Očenáška v Dolní Bělé na severním Plzeňsku a z MŠ a ZŠ v Bělé nad Radbuzou na Domažlicku, děti z MŠ ve Staňkově a členky Českého svazu žen v Blovicech. Podle svých možností se činili i všichni další, kteří se pro sběr tohoto vzhledem k nápojovým plechovkám stále nabývajícího odpadu prostřednictvím Zoologické a botanické zahrady města Plzně rozhodli. Ta je v kraji díky dlouhodobé spolupráci s firmou Autometal Plzeň jediným příjemcem této významné druhotné suroviny ve velkém. Přesto je to nepatrný zlomek toho, kolik se hliníkových obalů v potravinářském průmyslu vyprodukuje a jen v Plzeňském kraji dostane ke spotřebitelům. Podmínky pro recyklaci se zpříšňují, takže i separace do kontejnerů je velice omezená. Přitom nápojových plechovek soustavně přibývá a prázdné se válejí prakticky všude. Konečně řešení tohoto problému má přinést jejich zálohování, snad už od roku 2025. Podle mnohých odborníků i samotných obchodníků jde však o řešení značně kontroverzní.

Odměnou pro nejpilnější žáky ve sběru potravinářského hliníku v obou Bělých měl být v roce 2023 zájezd do Zoo v Hluboké nad Vltavou a do Krokodýlí zoo v Protivíně. Za dosažené výsledky by si takový dárek určitě zasloužili. Bohužel požadovaná dotace – protože cestování na větší vzdálenosti, ať autobusem nebo vlakem, není dnes nijak laciné – unikla žadatelům o pověstný fous. Pro děti z Bělé nad Radbuzou tak zůstala odměnou pravidelná návštěva díkobrazů srstnatých v plzeňské zoo, jež sponzorují právě sběrem hliníku. Školáci z Dolní Bělé si nadělili návštěvu čertovského a mikulášského odpoledne na statku Lüftnerka (na fotografii). (hy)



Foto František Hykeš

Díky vaší skvělé soutěži

V roce 2023 se konala čtenářská soutěž Poznávejte přírodu a za odměnu přijďte do zoo vyhlášená Zoologickou a botanickou zahradou města Plzně ve spolupráci se Sdružením IRIS pro knihovny v Plzeňském a Karlovarském kraji již podesáté. Přitom původně mělo jít o jednorázovou, maximálně dvakrát třikrát opakovanou aktivitu. Jenže zájem dětí a ohlasy z knihoven připisovaly její další pokračování. A jak jubilejní ročník dopadl? Zapojilo se do něj v obou krajích celkem 37 knihoven (loni také 37). Podmínky soutěže – přečíst od března do prosince nejméně 12 knih o přírodě – splnilo 461 dětských čtenářů (loni 386).



Knihovna ve Vejpřnicích na severním Plzeňsku se loni zapojila do soutěže poprvé. Malé čtenáře do ní zvala takovýmto plakátkem.

Zprávy o počtu úspěšných dětí doprovázely i tentokrát milé řádky od knihovnic: „Děkuji za krásnou soutěž motivující děti ke čtení“ – Iva Nová, Středisková knihovna Stupno. „Děkujeme za tuto vaši krásnou akci“ – Alena Fišerová, vedoucí Městské knihovny Manětín. „Díky vaší skvělé soutěži dokázalo 29 dětí, které splnily podmínky soutěže, přečíst 421 knih“ – oddělení pro děti a mládež Městské knihovny Mariánské Lázně.

Nejpilnější čtenáře měly knihovny Horní Slavkov (49), Blovice (47), Dolany, okr. Klatovy (36), Mariánské Lázně (29), Stříbro (29), Klatovy (22), Manětín (20).

Současné s poděkováním za soutěž přicházela, obdobně jako v minulých letech, přání v ní pokračovat rovněž v roce 2024. Ano, rozhodnuto. Soutěž desátým ročníkem nekončí! Vždyť rozvíjet zájem o přírodu mezi mladou generací je přece jedním ze základních poslání moderních zoologických zahrad. A pozvání do zoo za odměnu bude možná první, nikoliv však poslední návštěvou. Jak se přiznávají mnozí z návštěvníků – návštěvy plzeňské zoologické a botanické zahrady jsou mile návykové!

Maskotem jubilejního ročníku byl tygr ussurijský, čtenářskou soutěží v roce 2024 bude děti doprovázet mládě šimpanze učenlivého. (hy)

Konečně opět čego!



Monika Nováková a Tomáš Krbeček,
chovatelé primátů



První úspěšně odchované mládě šimpanze učenlivého poddruhu čego (*Pan troglodytes troglodytes*) se narodilo v plzeňské zoo 23. září 2003 samici Zwart, která několik let poté uhynula v pokročilém věku. Otcem byl v té době zdejší jediný samec Bask.

Další nadějnou samici tohoto poddruhu se stala Marie. Pro Baska byla doporučena evropským koordinátorem chovu šimpanzů.

Plzeň se jí stala domovem v prosinci 2015. Předtím žila na španělském ostrově Tenerife. Informace o ní byly strohé, shrnuté na kousek papíru. Brzy jsme pochopili, že patří mezi povahově složitější samice. Po celý život trpěla na opakované záněty uší a ještě v Barceloně byla několikrát veterinárně ošetřena. Na Tenerife byla spojená se samcem, s nímž žila v páru. Začala k němu však vykazovat až nezdravé chování. Stala se na něm zcela závislá a nedávala mu žádný prostor, který šimpanzi potřebují k přirozenému životu v lidské péči.

Spojování Marie v Plzni sice probíhalo velice dobře, ale během něho se dostala do stresu a z dosud pravidelného cyklu se stal cyklus nulový, a to po delší čas. Bylo tomu tak dokonce v době, kdy byla skupina dospojená a v relativním klidu.

Přibližně po roce se Marie stabilizovala a začala opět cyklovat. Samec Bask ale nevěděl, co má dělat, takže samici nepářil. To se však naštěstí změnilo v roce 2017. Z ničeho nic, zrovna při komentovaném krmení, se Bask s Marií poprvé pářil. Netrvalo dlouho a samice zabřezla. Jenže mláďata byla dvě a narodila se neživotoschopná o měsíc dříve. V tuto dobu začalo znovu naše trápení, protože se Marie opět dostala do vnitřního stresu a přestala cyklovat. Jako chovatelům nám to bylo líto, neboť v roce 2020 se narodila hybridní samici Zedonje samička Caila a Marie, jako její tetička, k ní byla velice láskyplná.

Přes veškeré snahy se nám nedařilo Marii dostat do nějaké pohody, a tak jsme si pozvali odborníka z Německa, aby ji vyšetřil a pomohl nám rozklíčovat, co se v jejím těle odehrává. Celé vyšetření

probíhalo bez komplikací a Marie z něho vyšla jako zcela zdravé zvíře s tím, že ovulaci blokuje stres.

Na základě dalšího pátrání jsme zjistili, že samice byla březí již několikrát, a to ještě v Barceloně. Všechny její porody a snahy o odchov mláďate byly ovšem neúspěšné. Převážně se mláďata narodila mrtvá.

Co nakonec Marii pomohlo? V roce 2021 přijel po úhynu Baska nový samec Sírí. Po roce se nám ho podařilo zapojit do skupiny. Již během procesu spojování začala Marie znovu cyklovat. Jak už to tak bývá, nic není jednoduché. Sírí přijel jako submisivní samec, který minimálně 18 let nepářil a nikdo nevěděl proč. Marie a její ovulační zduřenina ho však okouzila natolik, že začal mít erekci. O vše ostatní se již postarala samice. Sírí napářil Marii hned při druhé říji. Měsíc poté jsme udělali těhotenský test. Zde je nesmírně důležité podotknout, že ač jsme použili lidský těhotenský test ze vzorku moči, v žádném případě jsme se neuchylovali k bezprostřednímu kontaktu se samici. Šimpanzici jsme zavolali k mříži a nabízeli jí tolik tekutin, až se vymočila. Z bezpečné strany mříží jsme posléze udělali test, který ukázal dvě čárky. Celá březost probíhala bez komplikací. Její konec se neobešel bez tipů chovatelů, kdy Marie porodí. První tip byl 19. prosince, ale nakonec Marie počkala do osmadvacátého. My jí tímto děkujeme, že porod nastal až ve chvíli, kdy jsme se všichni sešli v zoo. V 8:30 hod. přišlo opravdu tryskovou rychlostí na svět živé mládě. A kdo vyhrál porodní tip? Chovatelka plazů.

Tento článek píšeme přesně měsíc po porodu a náš mladý sameček prospívá a my se jen z povzdálí tiše radujeme, že mladá čtyřletá Caila bude mít parťáka na dovádění.



Goralové jsou po roce znovu zpět

V roce 2022, na začátku prosince, odjely dvě samice goralů sečuánských ze Zoologické a botanické zahrady města Plzně do francouzského Parc Animalier v d'Auvergne. Důvodem bylo doporučení koordinátora chovu, neboť je zvíře zahrnuto do Evropského záchranného programu (EEP). Vzhledem k velmi malé populaci čítající méně než třicet zvířat, nebylo tehdy možné pro plzeňskou zoo získat samce.

Nepřítomnost zvířat v expozici byla využita k rekonstrukci vnitřní ubikace. Rovněž byla doplněna o chybějící systém zavírání, tzv. šubry. Ty v budoucnu dovolí bezpečnější odchyt zvířat pro veterinární ošetření či z jiných důvodů.

Transport nových zvířat se uskutečnil ke konci loňského listopadu. Tříletá samice pochází z polské Zoo Plock a roční samec ze Zoo Praha. Goralové byli dovezeni co nejdříve po sobě, takže ani jeden z nich nebyl v novém prostředí dlouho sám.

Goralové jsou zvědavá zvířata, která v přírodě tvoří malá stáda samic s mláďaty. Dospělí samci žijí obvykle samotářsky. „Vzhledem k věku samce jsme se spojením zvířat neotáleli a po týdnu seznamování přes pletivo, jsme je spojili,“ informuje kurátorka chovu Miroslava Palacká.

„Vše proběhlo naprosto bez problémů a zanedlouho jsme pozorovali hravého samečka, jak poskakuje kolem samice a vybízí ji ke hře,“ dodává kurátorka.

Goraly lze nejnázne pozorovat z vyhlídky pod Českou řekou, kde je dobrý výhled na celý výběh. (mp)



Foto 4x Kateřina Misíková

Do výběhu je vyprovodili politici

V prosinci loňského roku přibýly v expozici geparda súdánského v plzeňské zoologické a botanické zahradě dvě samice této vzácné kočkovité šelmy. Pocházejí z francouzské Zoo La Palmyre, kde se také v srpnu 2012 narodily. Před koncem ledna se za účasti náměstkyně primátora Mgr. et Mgr. Lucie Kantorové a člena Rady města Plzně Ing. Vlastimila Goly poprvé proběhly po výběhu.



Foto 2x Kateřina Misíková

V plzeňském chovu geparda súdánského se jedná o čtvrté a páté zvíře. Rok stará trojčata – samí samci – dorazila v červnu 2010 do právě dokončeného nového areálu afrických a asijských zvířat z téže zoo. Narodila se ale jiným rodičům. S novými zvířaty se potkal ovšem už jen jeden z nich – samec Khalid. První z trojčátka uhynul v den slavnostního otevření uvedených expozic 30. června 2010, když se přes okamžitou pomoc chovatele zadával velkým soustem. Druhý žil do léta 2022. K propojení nových samic s Khalidem zatím nedošlo, mláďata už ale vzhledem k věku všech tří jedinců zahrada neočekává. Ostatně to nebyl ani důvod příjezdu nových gepardů do Plzně. „Jde o výpomoc zoo, která je dlouhodobě chová. Počet samic v ní výrazně překročil stav samců. Aby mohla zahrada odchovávat další jedince, potřebovala uvolnit výběhy,“ je vysvětlení kurátorky chovu Ing. Lenky Václavové. Gepardi súdánské se vyskytují v severovýchodní Africe, jsou nejmenším poddruhem geparda štíhlého a nejrychlejší šelmou a zároveň i suchozemským savcem. Běžet ovšem nevydrží dlouho. Jsou to velmi ohrožená zvířata. Zabíjena jsou hlavně kvůli kožešině. Jejich populace čítá do 1 000 jedinců. To, že se stali čestnými kmotry nových plzeňských gepardů právě L. Kantorová a V. Gola, je oceněním jejich spolupráce ze zoologickou a botanickou zahradou. Paní náměstkyně v současné době stojí v čele poradní skupiny pro přípravu Květinové dívky z kalendária doprovodného programu, pan radní se významně zasloužil o vybudování informačního a krizového systému v areálu zoologické a botanické zahrady. (rz)



Mějte i Vy v zoo své zvířátko!

Volejte 378 038 303 (325) nebo pište na vobruba@plzen.eu.



Foto Jaroslav Vogeltanz

Výstavba nových expozic pro africká a asijská zvířata podstatně změnila značnou část centrální části zahrady. V místech výběhu žiraf stávaly nevyhovující zastaralé dřevěné ubikace.

Dva základní kameny – dvě zásadní stavby

S odstupem dvou měsíců a v časovém rozmezí necelých šesti let se staly dvě události, jež výrazně změnily tvář Zoologické a botanické zahrady města Plzně. Den před Štědrým dnem v roce 2008 byl položen základní kámen k expozici afrických a asijských zvířat. Po jejím dokončení v roce 2010 zahrada nabídla návštěvníkům i taková atraktivní zvířata jakými jsou žirafy, nosorožec indický nebo hrošík liberijský. Počátkem března 2014 byl ve stráni nad restaurací Kíboko slavnostně odhalen pamětní kámen první části projektu Stopy člověka v přírodě. Na jeho základě byl postaven pavilon věnovaný přírodě Středomoří s navazující výsadbou tamní vegetace a dále pavilon Amazonie doplněný políčky jihoamerických užitkových rostlin a okrasných květin. Obě stavby byly významně podpořeny z evropských dotačních prostředků. Představitelé tehdejšího Regionálního operačního programu Jihozápad, který rozhodoval o implementaci evropských prostředků v Jihočeském a Plzeňském kraji, spolu s tehdejší náměstkyní primátora města Plzně si připomněli tyto významné mezníky v nedávné historii zoologické a botanické zahrady únorovým setkáním. Samozřejmě, že jejich kroky vedly k proslulé expozici šimpanzů. Prosincové mládě se jim však nepředstavilo. Bylo milé, že všichni oslovení pozvání přijali, byť už jsou na jiných pozicích než v době fungování regionálních operačních programů. (rd)

OD MASOPUSTU K VYHÁNĚNÍ ZIMY

Všechny velké události roku 2004 se staly až ve druhém pololetí roku. Trojice novinek z prvních šesti měsíců však za připomenutí stojí:

Poprvé v historii plzeňské zoo dostali návštěvníci a prostřednictvím jednoho periodika též široká veřejnost možnost zvolit jméno pro nové mládě. Jednalo se o prvního v Plzni narozeného potomka lemura kata. Z osmi návrhů vyšlo z návštěvnického referenda vítězné jméno Kely, což přeloženo z malgaštiny do češtiny znamená malý.

V roce 2004 nezačalo kalendářum doprovodných akcí až oslavou Velikonoc, ale už v únoru masopustem. Trasa průvodu plného tradičních masek vedla ze sídliště Vinice přes statek Lůftnerka ke Kalikovskému mlýnu a končila v restauraci Stará sladovna v Malé ul. u náměstí. Zoologická a botanická zahrada tak obnovila v Plzni jeden ze starých zvyků, který se zde držel přibližně do poloviny padesátých let v okrajové čtvrti Doudlevec. Poslední masopustní oslava pořádaná zoologickou a botanickou zahradou se konala v roce 2009, a to proto, že se o její pořádání stále hlasitěji hlásil silnější organizátor. O rok později tak zahrada představila novou akci v čele s Jaromilem – tehdy prvním – nazvanou Rozpustilé vyhánění zimy z plzeňské kotliny. Letos už mu bylo 15 let!

Začátkem března 2004 schválilo Ministerstvo vnitra ČR stanovy Sdružení přátel Zoologické a botanické zahrady města Plzně IRIS. Zahrada tak dostala nového významného partnera pro environmentální osvětu, pořádání různých soutěží a zábavných akcí a ochranu přírody. (hy)

Želvy obrovské osířely

Přesně na Štědrý den měla návštěvnickou premiéru zrekonstruovaná expozice v Tropickém pavilonu určená pro želvy obrovské. Žádné slavnostní přestřihávání pásky – jen prosté sundání plachet ze skel, když řemeslníci dodělali svoji práci, a sváteční návštěvníci se mohli podívat opět do míst, která byla jejich pohledu nějaký čas uzavřena.

Želvy dostaly zrekonstruovanou expozici v podstatě k 20. výročí jejich chovu v plzeňské zoo. Díky významnému finančnímu daru deset mláďat želv obrovských obohatilo dosavadní kolekci suchozemských a vodních želv v roce 2004. Měřila tehdy pouhých deset centimetrů a jejich prvním domovem v Plzni byl Sukulentní skleník.



Místem přirozeného výskytu želvy obrovské jsou Seychelské ostrovy v Indickém oceánu. Patří mezi nejdéle žijící tvory na světě. Její hmotnost dosahuje až 200 kg. Je tak druhou největší suchozemskou želvou. Dožít se může i 160 let. Přestože je typicky pomalá a opatrná, je schopna značné rychlosti. Je také vynikajícím plavcem. Počet želv obrovských se výrazně snížil v důsledku lovu a sběru vajec v 18. a 19. století. Obývají kamenité stepi a polopouště a travnatá území s křovinami.

Vyskytují se jak individuálně, tak ve skupinách, které mají tendenci shromažďovat se především na otevřených pastvinách. Nejaktivnější jsou v nočních hodinách, kdy hledají převážně rostlinnou potravu. V ČR je chovají tři zoo.

Před rekonstrukcí obývala expozici spolu s želvami chovná skupina lemuruřů kata. „Nyní ji budou mít jen pro sebe, pro lemury je vyhrazen prostor vedle prodejny suvenýrů v Madagaskarském pavilonu,“ sdělila kurátorka Ing. Lenka Václavová. (hš)

Foto 2x IRIS Miroslav Volf

IRIS GALERIE

ŽIVOČICH PRO BYSTRÉ OČI

Jedním z nejhezčích druhů denních scinků je malý druh ještěra dasie smaragdová dorůstající délky kolem 25 cm. Obývá tropické lesy jihovýchodní Asie na Filipínách, Tchaj-wanu a Nové Guineji. Zbarvení kůže, jak vypovídá druhový název, je smaragdově zelené, ocas je hnědý. Pohlavní dimorfismus (rozdíllost) je zřejmý např. v zesílení ocasu, nebo v oranžové zvětšené šupině na zadních nohou u samců oproti samicím.

Zoologická a botanická zahrada města Plzně obnovila jejich chov v roce 2019, kdy získala dvě mláďata. Původně byla umístěna v jednom z menších terárií v expozici Filipíny. Když dospěla, stalo se jejich domovem, stále ve stejné expozici, větší terárium naproti krokodýlům filipínským, jež sdíleli spolu s létavkami obecnými.

I přes vyhovující podmínky a snahu chovatelů se nedařilo dasie smaragdové rozmnožit. Po konzul-

taci s kurátorem plazů a soukromými chovateli došlo k rozhodnutí pořídit nová zvířata a umístit je v chovatelském zázemí.

Ani tak se zpočátku nedařilo dosáhnout kženeho výsledku. Vajíčka byla neoplozená. Po nalezání několikrát neoplozené snůšky byl vyměněn samec, protože ne vždy páry dobře harmonizují. V následujících měsících se tento krok ukázal jako dobrý nápad; 10. června 2023 objevila ošetřovatelka Josipa Šupljika zdravé mládě vylíhlé přímo v teráriu u rodičovského páru. Mohlo se zdát, že se jedná o štěstí, avšak to necelý měsíc poté vy-

vrátil nález stejné ošetřovatelky: Spatřila další dvě mláďata – opět bez zásahu do inkubace, přímo v teráriu od stejného rodičovského páru.

Dospělé dasie mohou návštěvníci pozorovat v již zmíněné expozici Filipíny, v teráriu naproti krokodýlům filipínským společně s létavkami obecnými a želvami zubatými. Bystré oko je objeví i kdekoli v prostorách této expozice, neboť se zde několik jedinců pohybuje takzvaně „na volno“.

Vojtěch Hejduk

Foto Kateřina Misíková



Těšení na tygřata

Karel Kuneš,
chovatel šelem



Vdobě končícího ko-
vidu přicestovala do
plzeňské zoologické a bo-
tanické zahrady nová samice
tygra ussurijského Milashki ze
zoo z Velké Británie. Partnerem
se jí stal dvanáctiletý ko-
cour Tiber. Po sblížení obou
dvou zvířat jsme se s kurá-
torkou šelem rozhodli, že je
v období říje spojíme. Zvykla
si na sebe už tak, že nechtěla
být o samotě ani přes mříže.



Prostřednictvím ošetřovatelské práce, formou enrichmentu, čili zpestření jejich života v lidské péči, nejvíce však různými cviky jsme je dokázali tak sjednotit, že se tygři těšili na vše, co jim jako chovatelé nabídneme. Nebylo to jenom jídlo, ale také různé novinky. Něco bylo nové nejen pro ně, nýbrž taktéž pro nás. Vše se vždy odehrávalo v klidném prostředí, v naprosté pohodě, kdy jsme používali rozličné předměty – zejména míče a krabice. Za splnění úkol dostali naši svěřenci vždy nějakou odměnu.

Tygři tak byli v říjném období spojení a my jsme se rozhodli je tak ponechat rovněž mimo ně. Krok se osvědčil, byl to dobře fungující pár. Jenže po dvou letech, kdy se mu stále nedařilo zplodit potomky, jelikož samec pářil „na záda“, padlo rozhodnutí o výměně samce za mladšího. A tak jsme na začátku loňského roku poslali Tibera do Zoo Praha a přivezli si nového kocoura Rádžu. Obě šelmy byly věkově shodné – sedmileté. Přichází samec ale nijak neprojevoval zájem o druhé pohlaví. Po delším vzájemném navýkání jsme se rozhodli pro páření. A tak se tygři spojili. Vše bylo krásné, ale bohužel samec se rozhodl o demonstraci dominantního ega a partnerku trochu pomuchlal. Takže jsme museli začít s její léčbou a s výcvikem kocoura. Nad jeho programem jsme se radili s kurátkou každý den. Dělalí jsme mu společnost, snažili jsme se získat jeho ego na naší stranu. Dlouhým tréninkem za pomoci různého enrichmentu, který je lékem pro každé zvíře, jsme mu pobyt stále obohacovali a dokazovali mu, že „nic není nepřítel“. Po delší době k nám báječně přilnul. Začal nám ukazovat krásnou vyrovnanou povahu, a tak jsme mohli opět po vyléčení samice spolupracovat s oběma zvířaty. Příjemný vztah s mnoha nápady jim byl ku prospěchu a s kurátkou jsme měli radost, že trénujeme stále a současně jinak. Samec se začal těšit na samici, vyžaduje její pozornost a je již plně seznámen s venkovním výběhem, kde se na sebe nemohou vynadávat. Do budoucna proto věříme, že v období říje by se mohlo povést spáření a pár nám udělá radost zplněním potomků. Poslední mláďata byla u tygrů ussurijských v roce 2011. Rádi bychom, aby měly tyto šťastné a již hodně vzdálené chovatelské chvíle co nejdříve opakování.

Odešel kus zahrady

„Šestnáctého ledna jsme byli nuceni utratit kvůli nečekaným zdravotním komplikacím chovného samce velblouda dvouhrbého Mulisáka,“ oznámila kurátorka chovu Miroslava Palacká.

Velbloud se narodil v roce 2002 v Zoo Brno. Plzeňská zoo se mu stala novým domovem o rok později; vystřídal chovného samce Haštala. Otcem prvních mláďat se stal v roce 2006. Posledních předloni. Celkem jich bylo jedenáct. Poslední roky žil se třemi mladými samicemi Kaylou, Terezou a Sisi. „Mulisák byl velmi majestátní samec,“ popisuje ho kurátorka, „který svou nezvykle tmavou srstí, mohutným tělem a dlouhými špičkami vzbuzoval respekt. V zimním období, kdy probíhá u velbloudů říje, si s ním nebylo radno zahrávat. Měl charakteristické chování samců zahrnující nejen typické zvuky, ale též pění slin a močení prostřednictvím ocasu na hřbet. Výraznému pachu, který vydával, neodolala žádná velbloudice. Mimo toto období to bylo ovšem hodně zvíře, s nímž se dalo velmi dobře spolupracovat. Tato zima byla u něho neobvyklá, protože se u něj nedostavila říje. Žádné další příznaky nejevil, takže jsme jen doufali, že se pouze opozdila,“ dodává M. Palacká.

„Patnáctého ledna u něj chovatelé poprvé pozorovali problémy s pohybovým aparátem. Těžko vstával a měl problém s chůzí. Vzhledem ke zmrzlému povrchu výběhu to vypadalo na svalové zranění při uklouznutí. V úterý ráno se situace nelepšila,“ líčí horší situaci kurátorka. „Mulisáka jsme oddělili do vnitřního boxu a veterinářka mu přišla aplikovat léky. Velbloud náhle zkolaboval – upadl a už se nezvedl. Ani po medikamentaci se jeho stav do odpoledne nezlepšil. Odevzdaně ležel a evidentně trpěl silnými bolestmi. Rozhodli jsme se ho utratit,“ uzavírá příběh jednoho z nejoblíbenějších zvířat zahrady M. Palacká.



Nepálův příběh je dopsán

O většině zvířat se dá návštěvníkům vedle jejich rodového a druhového jména sdělit ještě odkud pocházejí, kolik je jim let, jak žijí v přírodě, nakolik jsou ohrožení vyhynutím, kolik se jim narodilo mláďat, případně jaké jméno v zoo dostali. Ale silný příběh, ten většině chybí. Ten je dopřán jen několika málo druhům. Za příklad lze uvést krokodýla čelnatého pro svoji značnou plodnost, pár varanů komodských – dar indonéského prezidenta – a řadu let jediné největší ještěry světa v ČR. Nebo matamatu trásnitou – zřejmě nejstaršího živočicha chovaného v plzeňské zoo. Zvíře s příběhem je rovněž panda červená. Dokonce s dvojítm. Tvor zajímavý a jedinečný už svým životem. Jeho domovem jsou běžně nadmořské výšky nad 2 000 metrů, dokonce až kolem 4 000 metrů a v létě se může dostat až na hranici sněžné čáry – tedy do šestitisícových nadmořských výšek.

O chovatelské oblíbenosti pandy červené svědčí následující údaje: V současnosti ji chová téměř 200 evropských zoo. Také v ČR ji lze vidět stále častěji.

Osobní příběh byl plzeňským pandám psán i si ho psaly samy.

V listopadu 2014 navštívila Zoologickou a botanickou zahradu města Plzně na pozvání jejího ředitele Ing. J. Trávníčka několikaletná delegace z Nepálu vedená Vysokým komisařem pro vyšetřování zneužití úřední pravomoci Lok Man Singh Karkim. Jako vzácný host pokřtil více než roční samičku pandy červené. Dal jí jméno Czene (Čene). Jde o složeninu začátečních písmen názvů obou zemí a mělo zdůraznit přátelské vztahy mezi ČR a Nepálem.

Prozatím největší pandí příběh si ovšem napsal sám třiletý samec Nepál. To když se v první dekádě srpna 2019 rozhodl na vlastní pěst prozkoumat okolí zoologické a botanické zahrady. Výlet, při němž mu zřejmě nic nechybělo, mu ukončili v Plzni-Radčicích 20. srpna místní pejskař a následně odborníci na zvířecí odchyt. Nepálův útek i jeho šťastný konec mezi veřejností dlouho rezonoval, což dokládá rovněž zvýšený počet návštěvníků u pandí expozice. Přestože jen zahlédnout zvířata se poštěstí pro jejich způsob života pouze zřídka. Nepál se stal v následujících letech rovněž symbolem charitativního běhu ve prospěch ohrožených zvířecích druhů. Až do roku 2023. V listopadu ve věku sedmi let opustil, a to navždy, jak pandí samici Lavini, tak mládě, které se jim narodilo 12. června 2023. A stalo se mláďetem loňského roku. I proto, že bylo prvním pandím potomkem, které se podařilo odchovat ve třináctileté plzeňské historii chovu této stromové šelmy původem z jihovýchodní Asie. (hy)

Foto 4 x Kateřina Misková



VE PROSPĚCH BIODIVERZITY U NÁS I VE SVĚTĚ

(Dokončení z minulého čísla)

Loňská zářijová krajská environmentální konference pro pedagogické pracovníky si předsevzala představit úlohu zoologických a botanických zahrad při ochraně biodiverzity, záchraně ohrožených živočišných a rostlinných druhů ve světě a v ČR. A to jak přímo v místě jejich výskytu, tak v chovech a kultivaci. Vedle značného záchranného potenciálu těchto zahrad chtěla konference současně připomenout jejich široké environmentálně vzdělávací možnosti. Jsou to především právě zoo, jež poskytují školám v tomto směru jedinečné zázemí. Plzeňská zahrada není výjimkou. Naopak. Její environmentální centrum patří k největším v západních Čechách.

Hrdličky sokorské



Foto Jaroslav Vogeltanz

NERADOSTNÁ PTAČÍ BILANCE

Další raritní živočichy – ptáky – představil jejich chovatel Milan Hřebík. „Například lori balijský je v péči člověka bohužel pomalu častější než v přírodě. Populace papouška chocholatého čítá asi jen dva tisíce exemplářů,“ začal přednášku a následoval další neradostný výčet: „Australský papoušek latam vlašťovčí migruje mezi Tasmánií a Austrálií v počtu pěti až šesti set kusů. Daleko rozšířenější je tak v lidské péči, především mezi chovateli papoušků. Nestor kea, o němž se říká, že je nejchytřejším papouškem a inteligencí bývá řazen před opice a psy, nemá v přírodě větší zastoupení než dvěma tisíci jedinci. Indonéský druh pěvce z čeledi špačkovitých majna Rotschildova už v pravém slova smyslu v přírodě nežije. Naštěstí asi tisícíhlavá populace je u chovatelů. A dobře se množí. Hrdlička sokorská, to je ovšem již skutečná minulost. Na tichomořském ostrově Soccoro, jehož byla endemickým obyvatelem, tedy nežila už nikde jinde, byla naposledy pozorována v roce 1972. Zachraňuje ji sice umělý chov, ale v lidské péči není hrdliček sokorských více než dvě stě.“

Chov vzácných opeřenců má v plzeňské zoo už dlouhou tradici a je spojen s vynikajícími chovatelskými úspěchy ceněnými a obdivovanými předními zahraničními odborníky. Značný podíl

na nich má rovněž M. Hřebík: „Vše si řídí příroda. Ošetřovatel se musí naučit rozumět jejím zákonům a zvyklostem a snažit se je respektovat i v umělém prostředí. Není to často jednoduché. Bez toho se ale výsledky nedostaví,“ objasňuje chovatel a pokračuje: „Takový ara vojenský – to je příklad párové věrnosti. Sameček se samičkou jsou pospolu padesát až šedesát let. Když jeden z nich uhynie, nemůžete ho dopárovat ptákem, který vám zrovna přijde pod ruku. Musíte mu dát na výběr z několika jedinců a ostatní nechat na něm. Léta práce mezi ptáky vás leccemu naučí, ledacos poznáte, zjistíte, okoukáte,“ komentuje svoje zkušenosti. „Má-li vzácný pták mládě a pro samici je to poprvé, je jistější pokusit se o umělou výživu a samici nechat rozkrmít na podobném druhu, ovšem méně vzácném. Také nemůžete věřit všemu, co se říká. Určitě ne tomu, že holubi mají holubičí povahu. Některé druhy jsou pěkně agresivní! Třeba pro vzácného holuba růžového se vyplatí vybrat chůvu – osvědčila se hrdlička. Po čtrnácti dnech musíte ale ptáčata už dokrmovat, zejména máčeným zrním obohaceným o minerály.“ A Milan Hřebík, který je privátně od roku 1975 chovatelem papoušků, zdůrazní ještě jednu velkou chovatelskou zkušenost: „Ptáci se nesmějí nudit! Potřebují zábavu.

Obstará jim ji ztrouchnivělý kmen, šišky, jehnědy a květy vůbec, plody. Papoušci doslova milují vratič, přitom roste na každé mezi. Taký je dobré znát různé vychytávky. Například některá mláďata nesezobnou červy ze země. Tak jim je prostě přilepíte na svislou podložku na tvaroh. Léta vás prostě naučí. A také neúspěchy. Nemohou převažovat, ale nesmíte se jich bát. Jak tvrdím: Nezdary posouvají dál!”

ROK A PŮL ŽIVOTA PRO ZMIJI LATIFOVU

Zatímco na naprostě většině ochrannářských aktivit se Zoologická a botanická zahrada města Plzně podílí formou větší či menší spoluúčasti – podporuje je terénní činností, osvětově a finančně prostředky získanými ze vstupného, sbírek a podpůrných akcí, u následující iniciativy je tomu jinak. Projekt na záchranu ohrožené zmije Latifovy a dalších příbuzných druhů v íránském údolí Lar v pohorí Alborz nedaleko patnáctimilionového hlavního města Teheránu inicioval, uskutečnil a vedl chovatel hadů z plzeňské zoo Jan Dohnal. První cestu sem uskutečnil v roce 2014 a následovalo jich ještě dalších pět. Strávil na nich 1,5 roku života. Byly to stovky hodin průzkumu terénu, pozorování a vyhledávání zmijích teritorií. Desítky a desítky hodin jednání a vyjednávání, přesvědčování. Výsledkem je, že se endemitní zmiji Latifově i dalším druhům zmiji dostává zvýšené ochrany od íránských úřadů, na jejich ochraně participují vysoké školy a výzkumné ústavy. Co ale především: Janu Dohnalovi a jeho spolupracovníkům se podařilo prosadit zákaz odchytu zmije Latifovy pro odběr jejího jedu na výrobu séra proti otravám po uštknutí.

Do projektu bylo zapojeno formou edukace též místní obyvatelstvo od školáků až po pastevce ovcí. A dokonce rovněž návštěvníci údolí Lar, hlavního výskytistě zmije Latifovy, neboť je současně vyhledávaným místem rekreace Teheráčanů.

Projekt ocenil rovněž český velvyslanec v Íránské islámské republice – už tím, že údolí Lar osobně navštívil.

RÁDIUS ZÁJMU SE POSUNUL

„Celosvětově až 20 procent rostlinných druhů je ohroženo vyhynutím. Přitom jen 40 procent z tohoto množství je pěstováno a rozmnožováno v kultuře jako pojistka pro případ toho nejhoršího – skutečného vyhynutí druhu v přírodě,“ zahájila přednášku Mgr. Johana Hanzlíčková, botanička plzeňské zoologické a botanické zahrady. Ta se v dřívějších letech zaměřovala jejich pěstováním výhradně na záchranu druhů rostoucích v západních Čechách. V současné době je rádius jejího zájmu mnohem širší. Podílí se například

Cesta na Lüftnerku vedla přes skauting Mají na co navázat

Začátek letošního roku byl v Environmentálním centru Lüftnerka ve znamení změn. Z pozice zastupující vedoucí centra odešla Ing. Ivana Jandová. Environmentalistice se bude věnovat nadále, ale nyní z pozice referentky Odboru životního prostředí Krajského úřadu v Plzni. Na uvolněné místo se „posunula“ s více než roční praxí v tomto prostředí pracovnice centra Mgr. Linda Strychová. Jejím novým kolegou se stal Mgr. Vojtěch Kovařík.



Foto IRIS Miroslav Volf

Nová vedoucí EC Lüftnerka Mgr. Linda Strychová.

„Cestu k budoucímu zaměstnání jsme měli s Vojtou velmi podobnou,“ svěruje se L. Strychová a pokračuje: „Oba dva jsme vystudovali na Přírodovědecké fakultě Jihočeské univerzity bakalářský obor biologie. Jako magisterský obor si Vojta na stejné fakultě zvolil zoologii a já botaniku. Náš vztah k přírodě a zřejmě též k budoucímu povolání u nás obou určitě formovalo dětství prožité ve skautském oddílu. Ve skautingu jsme ostatně aktivní dodnes, stále se podílíme na vedení našich oddílů. Během studia na vysoké škole jsme oba dva působili v environmentálním centru Lüftnerka jako externí lektori, účastnili jsme se vedení výuk, víkendových akcí a Vojta také táborů.“

K chodu centra jeho nová vedoucí říká: „Environmentální centrum Lüftnerka bylo založeno už v roce 2007. Na podobě, v jaké funguje nyní, ale mají hlavní zásluhu naše předchůdkyně Ing. Klára Bultasová a Ing. Ivana Jandová. My jsme spíše, takřkajíc, vhodně naskočili do jedoucího vlaku. Dobré fungování centra snad potvrzuje stálý zájem škol a pestrá škála programů. V současnosti jich nabízíme 28. Výukovou permanentku si v loňském roce zakoupilo 83 škol, převážně z Plzně a jejího okolí. Mimoplzeňské školy možnost absolvovat environmentální výukový program velmi často využívají jako zpestření školních výletů. Počet výukových témat je podle nás dostatečný, ale do budoucna bychom se rádi zaměřili na jejich oživení. Máme nápady na rozšíření programové pestrosti. Plánujeme také určitou revizi nabídky pracovních listů pro školy k jednotlivým výukovým programům. Jen u tohoto určitě nezůstane. Další úkoly pro nás určitě vyplynou ze samotného provozu centra a z požadavků škol,“ uzavírá nová vedoucí EC Lüftnerka Mgr. Linda Strychová. (rd)



Foto Majid Mashady

Údolí Lar se zmíjí Latifovou.

na ochraně kriticky ohrožených druhů, jejichž západní, případně severní hranice rozšíření je na území ČR. Koniklec otevřený se v Evropě vyskytuje především na ruských stepích. U nás je nejpočetněji zastoupen v Doupovských horách. Zvonovec liliovitý nebyl u nás nikdy příliš početný; z původních asi 20 lokalit se jich do současnosti

zachovalo jen pět. Setkat se s ním lze v Českém krasu nebo ve Džbánů. Na Berounsku roste rovněž včelník rakouský – další z druhů, o jejichž pěstování v kultuře pro posílení přírodních populací se snaží v plzeňské botanické zahradě. Podílejí se však též na záchraně druhů teritoriálně vzdálenějších, a to endemitů Jeseníků. (zh)

Koniklec otevřený



Foto Petr Krása

Krajina zajímavostí a překvapení NEDALEKO PLZNĚ

Dnes vás pozveme na Přesticko. Nikoliv však do jeho intenzivně zemědělské rovinaté prakticky bezlesé části táhnoucí se až za další významné město jižního Plzeňska Stod a k sousednímu Chotěšovu. Naopak směrem zcela opačným – do příjemně zvlněné krajiny s množstvím přírodních zajímavostí a překvapení. Do míst prastarých hospodářských dvorů, sídel drobné venkovské šlechty a vesniček, v nichž silnice končí za posledním ze stavení. Protože dál už je jen les. A přitom se budeme pohybovat v místech vzdálených do 30 km od hranic krajského města. Ale ještě malou poznámku k úrodnému pásu, tu širšímu, jinde užšímu, na západ od Přestic. Ano, lesů je zde málo, ale ani zde nechybějí. Jsme přece v Plzeňském kraji s lesnatostí téměř 39 procent, tedy podstatně vyšší než je průměrem ČR charakterizovaný číslem 33,6 procent. Převažujícími dřevinami jsou smrk a borovice; jejich monokultury se podílejí na celkové rozloze lesů v kraji přibližně až 85 procenty.



Tisovec dvouřadý



Loupensko

Foto 2x František Hykeš

POD OCHRANOU VYSOKÉ

Hlavních cílů je před námi několik, ale nějak se k nim musíme také dostat. Vybrali jsme cestu podél Úhlavy. Brzy za Štěnovicemi se nad jejím údolím začne vypínat mohutný val Vysoké (419 m n. m.) se stejnojmenným rozlehlým polesím. Oproti jeho dřívější podobě značně „provětrávaného“ kůrovcovou těžbou. Dospělé smrky snad z něho úplně zmizely. Reprezentativní ukázkou zdejších porostů blízkých přírodě – doubravám, bučinám, smíšeným lesům je přírodní památka Pod smutným koutem jižně od obce Čížice.

Cestou přímo podél Úhlavy lze řešit otázku, nakolik početné místní chaty zapadají do zdejší přírody. Určitě jak která. U některé si řeknete, že jejímu majiteli jsou zcela cizí jakýkoli vkus a účta k místu, další vás přesvědčí, že ji určitě postavil milovník přírody... Nacházíme se prostě v jedné z nejintenzivnějších chatových oblastí v okolí Plzně a tomu odpovídá i situace.

ZLÍN KOUSEK OD PŘESTIC

Silnice do Dolní Lukavice překračuje Úhlavu na levý břeh, kousek opodál odbočuje komunikace do Snopoušev. Tady i končí. K prvnímu z dnešních hlavních cílů vede jen úzká místní cesta a ještě ne úplně k němu. Oním cílem je teplomilný smíšený les s mimořádně bohatými společenstvy hájové vegetace na nijak výrazně vyvýšenině s názvem Zlín (386 m n. m.). Od roku 1965 je lesní porost ze všech stran obklopený poli o výměře takřka 18 ha přírodní rezervací. To proto, že zdejší koncentrace zvláště chráněných a vzácných teplomilných druhů rostlin nemá na Plzeňsku obdoby. Lokalita je však významná rovněž zoologicky. Množství doupných stromů vytváří vhodné prostředí pro ptáky hnízdící

v dutinách. Při entomologickém průzkumu bylo zjištěno 300 druhů hmyzu, z toho 75 druhů nosatců a 58 druhů nočních a denních motýlů.

Nejstarší zachovaná zmínka o založení zdejšího lesa je z roku 1630. Od 17. století sloužil jako bažantnice. Porost tvoří především duby ve věku přes 80 let s příměsí habru. Nalézt tu lze ovšem i stromy stoleté. V severní části lokality byla vysazena pro zlepšení bažantnice smrková monokultura. Uvnitř lesa se lze setkat s modřínem, borovicemi, poměrně častý je rovněž invazivní tmovník akát vytvářející místy dokonce malé akátiny.

Přestože až k rezervaci nevede žádná cesta, civilizizačních vlivů ušetřena není. Zejména její okraje tvořené teplomilnými lemy narušuje intenzivní zemědělská výroba. Dalším faktorem je obecné přemnožení vysoké zvěře. Přírodní rezervace Zlín je tak příkladem, jak složitá je ochrana sice vzácného, ale nevelkého přírodního společenstva vklíněného do okolní produktivní krajiny.

NEJMOHUTNĚJŠÍ NA NAŠEM ÚZEMÍ

Další zajímavá nabídka se nachází nedaleko od Zlína. V torzu bývalého zámeckého parku v Dolní Lukavici. Ano, řeč bude o tisovci dvouřadém. Nejvzácnější zdejší dřevině. Jeho stáří je kolem 170 let, před několika lety byl ještě dvoukmenný. Přesto se podle údajů z oficiálních webových stránek Dolní Lukavice jedná o nejmohutnější exemplář tohoto druhu rostoucí na území ČR. (Wikipedie se však o něm vůbec nezmiňuje.) Při měření v r. 2002 měl obvod kmene 392 cm a kuželovitá koruna dosahovala výšky 28 m. Přitom ještě počátkem 70. let minulého století naměřili dendrologové „pouhých“ 17 metrů výšky.

Tisovec dvouřadý není obvyklou dřevinou našich zámeckých parků. V západních Čechách bychom

ho našli jen v Blovicích-Hradišti a samozřejmě v bohaté zásobárně exotů v Americké zahradě u Chudenic. Roste rovněž v Zoologické a botanické zahradě města Plzně, a to v sousedství ubikace makaků lvích. První známý exemplář tisovce dvouřadého byl na území naší republiky vysazen v roce 1845 v zámeckých školkách v Sychrově.

Tisovec je jehličnan vyskytující se ve třech druzích; v našich podmínkách rostou pouze již zmíněný tisovec dvouřadý a dále tisovec vystoupavý. Strom pochází z jihovýchodní části USA. Ve třetího však ovšem rostly tisovce taktéž na území nynějších Čech. Vyhovuje jim vlhká až mokrá půda. Nedostatek vzduchu v půdě „dohání“ velmi zajímavými kůlovými kořeny, tzv. pneumatofory, vyrůstajícími ze země u starších exemplářů kolem kmene. Světlo zelené jeden až dva centimetry dlouhé jehličky se na podzim krásně vybarvují do žluté nebo oranžové barvy. Na zimu opadávají.

JAKO V POHÁDKOVÉM LESE

Třetím cílem, již na pomezí okresů Plzeň-jih a Klatovy, je bulizníkovi hřbet Loupensko s nejvyšší kótou 568 m n. m. Pro svůj význam byl vyhlášen v roce 1976 přírodní památkou. Jedná se o rozsáhlý strukturní bulizníkovi hřbet s typickým porostem skalních společenstev protažený v délce téměř 2 km ve směru severovýchod – jihozápad na území geomorfologické jednotky Švihovská vrchovina mezi obcemi Nezdice a Vlčí. Vrcholová skála v severovýchodní části hřbetu tvoří cca 500 metrů dlouhou skalní hradbu, místy až 20 m vysokou. Výhledy ale nenabízí žádné. Panorama vrcholů s dominací Bělče a Doubravy se otevře až poté, co les ustoupí na horizontu u Vlčí polím. Pohodlně se lze k přírodní památce dostat po červené turistické

znače vedoucí od hájovny Loupensko po zpevněné lesní cestě. Ke spatření jsou zde různé skalní tvary – jehly, věže a plotny. Ve vrcholových partiích jsou zřetelné tektonické ohlasy, na svazích hřbetu se vyskytují balvanité sutě. Zdejší buližníky, zbarvené šedě až černě díky příměsi grafitu v hornině, jsou protkány sítí jemných křemenných žilek. Okolní lesy jsou smíšené nebo jehličnaté. V těch je ve značné míře vedle smrku ztepilého a jedle bělokoré zastoupena rovněž douglaska tisolistá. Strom původem ze Severní Ameriky je u nás tedy nepůvodní, ale v lesích od Přestici na východ poměrně častý.

DŘEVĚNÉ HRAČKY, CO DOBYLY SVĚT

Mnohé zážitky může nabídnout i zpáteční cesta. My jsme pro vás vybrali následující místa:

Skašov je obklopen okolím připomínajícím téměř podhorskou krajinu s minimálními změnami v souvislosti s intenzivním hospodařením. Její malebnost umocňují polní cesty lemované šípem a trnkou a v některých místech doprovozené nově vysazenými alejemi ovocných stromů. Příjemný pohled!

A byla to právě příroda, která dala obživu části obyvatel Skašova. V 19. století se zde vyráběly ve velkém jedinečné dřevěné hračky. Byly natolik originální, že zdejší řemeslníky proslavily po celém světě. Bohužel ve třicátých letech minulého století velká hospodářská krize tuto činnost téměř zlikvidovala.

Příroda, konkrétně léčivá voda a ložisko slatiny, daly vzniknout i místu, které bychom tu ani nečekali. Nedalekým Lázním Letiny, dnes kulturní památce ČR. Léčit pomáhal samozřejmě též zdejší vzduch. A nebyly to lázně vůbec nijak okrajové. Dokládá to celá plejáda jmen umělců, jež sem jezdili: Namátkou K. Čapek, A. Jirásek, M. Horníček.

KRAJINA JAKO NA PROSTŘENÉM TALÍŘI

Blíží i vzdálenější okolí jako na dlaní nabízí rozhledna na radiokomunikačním stožáru nad Libákovcem na vrchu Kožichu (584 m n. m.). Samoty Na Mrtolu a Prusiny poskytují zase pěkný výhled na Nebílov. Včetně téměř 50 ha známých místních ovocných sadů. Společně se sady v Břasích na Rokycansku a Dvorcích na Tachovsku patří k největším regionálním producentům ovoce a výrobků z něho. Zdejší pěstování peckového a jádrového ovoce navazuje na tradici bývalých zámeckých sadů. Ty dosáhly největšího rozvoje koncem 19. století. Moderní ovocné vysadby pocházejí ze 70. až 90. let 20. století.

Když už bylo zmíněno pár stavení Na Mrtolu, odvyprávíme ještě pověst o zdejší památné lípě U Mrtole nebo, jak je také nazývána, Na Barborce.

Prostě tak už to bývá: Každý letitý strom musí mít nějaký vlastní příběh. Že pod ním kázal Mistr Jan Hus, tábořil Jan Žižka se svým vojskem nebo alespoň, že je záračný jako tento. Obvod kmene při vyhlášení zmíněné lípy malolisté v roce 2002 památným stromem měřil 395 cm. Už v minulém století byl strom vysoký a měl silné větve. Jenže v roce 1875 v něm lesní příručí z Lukavice rozžal oheň, aby z jejího vykotlaného středu vyhnal kunu. Kdyby nebyli rychle přivezli vodu, lípa málem shořela. I tak z ní zbylo jen vyhořelé torzo. Přesto se po čase zmladila. V roce 1927 se přehnal přes krajinu bouře, jež vyvrátila celý cíp lesa vedle lípy, kmemy jako zápalky zpřelámala. Starý strom tomuto náporu rozzuřeného živlu jako zázrakem odolal a zůstal nedotčen. To jen tak na závěr výletu, poněvadž Plzeň je na dohled. (kola)

Projekt končí – je to vidět

Foto Jan Kavale



Rdesno hadí kořen je ozdobou mokřadních šumavských luk.

V letošním roce končí v Národním parku Šumava pětiletý revitalizační projekt Life for Mires – Život pro mokřady. V uplynulých čtyřech letech se jeho prostřednictvím podařilo obnovit bezmála 2 000 ha mokřadů a více než 28 km potoků vrátit opět přírodní charakter. Jen vloni dokázali odborníci společně s dobrovolníky z deseti evropských zemí navrátit původní funkci 700 ha rašeliníšť a dalších mokřin. Přitom se dá na projektu pracovat během roku ne více než pět měsíců. Nejen kvůli délce šumavské zimy, ale též různým ochranným omezením.

Do programu Život pro mokřady se zapojuje rovněž řada firem a zájmových skupin. Jen aktivit v rámci Dnů pro rašeliníště se zúčastnilo na 1 500 dobrovolníků. (zt)

Aby voda zůstávala v Brdech

Bývalá tanková střelnice Padrť v Chráněné krajinné oblasti (CHKO) Brdy se postupně mění v mokřadní biotop. Vytváří jej 19 uměle vytvořených tůní. Cílem projektu, za nímž stojí hlavní hospodář v tomto prostoru – Vojenské lesy a statky (VLS) – a Agentura ochrany přírody a krajiny ČR (AOPK), je lepší zadržování vody. Jedenáct tůní vybudovaných v roce 2023 má celkovou výměru 670 metrů čtverečních. Jsou napojeny na jednotlivé odvodňovací strouhy tak, aby zpomalily odtok vody a napomohly k jejímu většímu zasakování do půdy. Na mnoha místech je bývalý vojenský prostor tak zmeliorovaný, že většina srážkové vody z Brd rychle odtéká. Dopláci na to nejen zdejší příroda, ale také obce v povodí říčky Klabavy. Právě jí odtékají z pohoří dvě třetiny vody. Při velkých srážkách se proto rychle dostává na vyšší stupně povodňové aktivity. Navíc zdejší vodní režim utrpěl na počátku tohoto desetiletí kvůli masivní těžbě kůrovcového dřeva. Na rozsáhlých holinách vznikla síť zhutněných těžebních linek, které při dešti fungují jako potoční koryta.

Projekt začal být realizován v roce 2020 společně s úpravami jednoho z odvodňovacích příkopů v délce půl kilometru. Tůně rychle zabydlují vodní živočichové – žáby a tři druhy čolků. Do budoucna by měla lokalita přilákat rovněž vodní ptactvo – především z řad bahňáků, chřástalů a třeba dokonce jeřáby. (zt)

Čtyři písmena pro přírodu

„Vyřídte, prosím, redakčnímu šotkovi, že Český svaz ochránců přírody v roce 2024 oslaví 45, nikoliv 75 let, jak jste uvedli,“ ozval se poté, co vyšlo loňské poslední číslo časopisu IRIS jeden ze zakládajících členů svazu na Plzeňsku. „Pravda, podle toho, co pro ochranu přírody vykonal, se může zdát, že je to už mnohem déle,“ ještě dodal.

S členskou základnou kolem 8 000 osob je ČSOP nejvýznamnější dobrovolnou ochrannou organizací přírody u nás. Sdružuje více jak 300 základních organizací. V Plzeňském a Karlovarském kraji, přičemž jejich počet je zde z celé republiky nejvyšší, jich působí ke 20. Další formou účasti na činnosti svazu je kolektivní členství. Kolektivním členem je už téměř 20 let rovněž Sdružení přátel Zoologické a botanické zahrady města Plzně IRIS. Pod ČSOP patří dále pozemkové spolky, jež pečují, poté, co je vykoupí, o téměř 5 000 ha přírodně cenných pozemků na 800 lokalitách.

ČSOP koordinuje rovněž několik celostátních aktivit – např. Uklidme svět či ve spolupráci se svým generálním partnerem NET4GAS budování naučných stezek Blíž k přírodě. Nezastupitelnou roli se hrává při zastřešování záchraných stanic handicapovaných živočichů. (rd)

Kde zima začala, tam i skončila

V POLOVIČNÍ SÍLE

Ke konci týdne se ochladilo, v pátek vydatně sněžilo a sníh zůstal ležet i v Plzni. Následující den s první adventní sobotou na Lůftnerce byl ladovský bílý. A dále sněžilo. Sněhových vloček napadlo do dvaceti centimetrů. Zima jako by si tentokrátě pospíšila. Prosinec teprve začínal, kalendář ukazoval druhého.

V Hospodě na statku plápolala v krbu polena, u vstupu byly připraveny adventní věnce a vše, co je potřeba k jejich dozdobení. Přijde ale v takovém počasí vůbec někdo? Odhady pořadatelů byly pesimistické. Skutečnost byla ale příjemnější: Obsazenost sálu byla nakonec střední a věnců se nazdobi- lo k padesátce. Obvykle to však bývá dvojnásobek.



Foto 2x František Hykeš



Foto IRIS Miroslav Volf

Advent se vzácnými telátky

Po celý sobotní adventní program na statku Lůftnerka se návštěvníci zastavovali u centrálního výběhu. Důvodem byla dvě telata českých červinek. Býček se narodil krávě Broskvičce už ke konci září a dlouho očekávaná jalovička krávě Bobuli lehce po polovině října. Původní domácí plemeno českou červinku získala Zoologická a botanická zahrada města Plzně v roce 2016. Tele narozené v roce 2015 mělo původ v AG Kružberk na Opavsku. Pro nízkou užitkovost je červinka už zcela okrajovým plemenem, jako genovou rezervu ji chovají převážně školní statky a environmentální centra. V daném roce jejich celková populace v ČR čítala přibližně 100 jedinců. Z velké míry se na tomto čísle podílelo právě stádo v Kružberku. První tele české červinky se narodilo na Lůftnerce v roce 2018, byla to právě budoucí Broskvička. Od té doby zde přišlo na svět již šest býčků, první jalovičky se dočkali ošetřovatelé až v roce 2023. (rz)

DÍVČÍ PEKLO

Čertovské odpoledne s mikulášskou nadílkou mělo stejnou koncepci jako řadu předchozích let. V leč- chem však bylo i jiné. Bonusový program uspávání medvěďů se nekonal až po nadílce, ale předchá-



IRIS KALENDRÁRIUM

O Vánocích do zoo s dárkovým vstupným

Zatímco adventní program se pravidelně odehrává na statku Lůftnerka, naopak tomu vánočnímu a silvestrovskému patří centrální část zoologické a botanické zahrady. Bylo tomu tak i v roce 2023.

Návštěva zoologické zahrady na Štědrý den je pro velkou část rodin s dětmi tradiční a doslova kulturní záležitost. Zavítají-li do ní v dopoledních hodinách, mnohé si projdou naučnou sváteční stezku a děti si neodpustí ulovit pomyslnou zlatou rybku (na fotografii). Jsou-li v obou disciplínách úspěšné, mohou se z prvních vánočních dárků radovat ještě dříve, než se u nich doma rozsvítí sváteční stromek. Tak, jak si řada rodin dopřává tento jedinečný sváteční zážitek, obdobně ho chce dopřát rovněž zvířátkům. S sebou do jesliček přinášejí ovoce, ořechy, piškoty, zeleninu... „Kolik tu stojí svačák?“, ptali se lidé letos často navzájem. Některé cena odradila, jiné ne. Na dárkách pro zvířátka ale rozhodně nešetřili.

Kdo neprožil v zoologické a botanické zahradě dopoledne na Štědrý den, má možnost

Foto 2x IRIS Miroslav Volf



zel ji. To proto, aby se při větším počtu návštěvníků programy nekřížily. Vzhledem k tomu, že se míšové oddávali již několik dnů zimnímu spánku, čekala na zájemce „jen“ beseda s jejich chovatelem.

Zásadní změnou v hlavním programu byl přísný zákaz hrůzostrašných módních čertů krampusáků. Nahradilo je několik čertic. Maminky si pochvalovaly menší počet plačících dětí. A dívčí peklo se docela zamlouvalo taktéž tatínkům. Novinkou byla rovněž malá vědomostní soutěž při vstupu do pekla, v níž si děti mohly zkrátit čekání na setkání s Mikulášem a předtím než jeho dárek, dostaly ještě omalovánky.

POPRVÉ PO VÍCE NEŽ DVACETI LETECH BEZ ŽIVÉHO BETLÉMU

Z několika nabídek vybrali pořadatelé pro tentokrát opět zázkovský živý betlém z Dolní Bělé na severním Plzeňsku. Tři dny před třetí adventní sobotou ovšem přišla od duše vystoupení – učitele Mgr. Jaroslava Bicana zpráva, že ho přepadl covid s horoučkami. Onemocnět několik účinkujících dětí – to by jistě byl problém. Ale zastoupit kolegu? Zvláště, když s dětmi přijedou rodiče. Jenže tak jednoduché to prý nebude..., zněla další nepříjemná informace. Ve jménu desítek návštěvníků, kteří se na tento hlavní adventní program každoročně těší a přijdou ho shlédnout, následoval proto dopis řediteli školy Mgr. Jiřímu Hladíkoví s prosbou o zajištění živého betlému i za nastalé nepříjemné situace. Namísto snahy po řešení, přišla prakticky obratem naprosto nevstřícná odpověď. Reakce ostře kontrastující se snahou pomoci, prokázanou okamžitě Pavlem Kilbergerem z legendárního staroplzeňského živého betlému nebo principálem divadelního souboru TADEÁŠ GULÁŠ z Plzně-Lhoty Miroslavem Petrem. Veškeré jejich úsilí zprostředkovat náhradní vystoupení ovšem bylo marné. Živý betlém se tak v jeho více než dvacetileté tradici pravidelného každoročního konání o adventu 2023 neuskutečnil. Škoda. Dvojnásobná škoda. Dolnobělské děti zahrály v roce 2020 živý betlém na Lüftnerce opravdu pěkně. Tleskal jim též biskup plzeňský Mons. Tomáš

Holub. A líbily by se určitě i tentokrát. Jen by se musel ve škole najít jediný učitel ochotný vyrazit s dětmi do Plzně. Musíme si zyskat: Srdeční jsou stále více nedostatkovým zbožím. Jenže některá povolání je vyloženě potřebují. My v zoologické zahradě o tom víme své!

ADVENTNÍ KONCERT SMUTKEM POZNAMENANÝ

Čtvrtá adventní neděle vyšla tentokrát poněkud zvláště na Štědrý den. Jaký program připravit na adventní sobotu, když určitě naprostá většina rodin plánuje návštěvu zahrady právě až na pozítří? Rozsvícení vánočního stromu na Lüftnerce je jasné. Ale co potom? Na základě iniciativy spolupracovnice Mgr. Heleny Smolíkové to bude dětská tvůrčí a soutěžní besídka.



Foto IRIS Miroslav Volf

První adventní sobota byla alespoň zimně bílá. Čtvrtá deštivá, blátivá, psa bys ven nevyhnal. Tomu a termínu bohužel odpovídala rovněž návštěvnost. Hudební doprovod při rozsvícení stromu se změnil vzhledem ke státnímu smutku za oběti čtvrtetní střelby na Filozofické fakultě UK v Praze na koncert za mrtvé. Kvůli počasí se přesunul do Hospody na statku. A byl krásný. Děti ze Základní umělecké školy v Horšovském Týně pod vedením učitele Petra Kreysy, dipl. um., hrály užasně. Z jejich výkonu byl

nadšený i ředitel zahrady Ing. Jiří Trávníček. Kdyby pak je na programu koleda s famózním sólem na saxofon? Následná besídka měla několik tvůrčích a soutěžních stanovišť se zajímavými disciplínami; jen soutěžíci chyběli. Organizátorka adventního odpoledne ale byla v pohodě. Ostatně jakou cenu má vyčítat počasí? „Prostě jsme si udělali předvánoční výlet do zoo. A děti přitom zahrály rodičům i sobě v příjemném prostředí Lüftnerky. A snad jsme vánočně naladili i těch několik návštěvníků, kteří si nás přišli poslechnout,“ konstatovala Helena Smolíková.

ZAPÁLENA, UTOPENA, UVĚZNĚNA

Prostranství před 7. ZŠ na Vinicích se plní dospělými i dětmi. Tím více se mezi nimi prodlírá jakási pochybná ženština. Celá v černém. Rozhazuje rukama, gestikuluje, agituje. Bodejť. Chce se zachránit. Jenže tihle lidé ji přišli vyhnat. Ti ji na milost nevezmou. Je-li zima, jak vykřikuje, jsou její dny sečteny. Musí jí to být jasné též za chvíli na statku Lüftnerka. Slaměný kohout právě přišel o hlavu, protože ráno byl líný, pozdě kokrhal, a tak jak odpoledne je už déle vidět, rána jsou stále zimně tmavá. Jasně dopadl rovněž soubor Zimomilců s Jaramilci. Samozřejmě, že zvítězili ti druzí. U Kalikovského mlýna dostává zima další varování: Za všeobecného veselí je podpálen a posléze vhozen do řeky její symbol Morana. Před radnicí to má spočítané i paní Zima. Sotva jí dav poznává, že je ji k připravené rakvi, jež za chvíli mizí ještě pro jistotu v městské šatlavě. Snad se odsud nevymaní. Cestou totiž bojovně křičí, že to, co zanedbala v lednu a především v únoru, si ještě vynahradí. Vráť se, sotva rozkvetou ovocné stromy... Věříme však, že je pro letošek zima z plzeňské kotliny definitivně vyhnána. Takové hlášení přebírá od Jaromila, letos už XV., též radní Ing. Vladimír Gola. Může začít obecně veselí podpořené harmonikářským duem, flašinetářkou a ještě tanečními soubory Boleváček a IMPRO. Tancuje se, zpívá se, ale také soutěží o nejrychlejšího jedlíka masopustních koblih. O plzeňského koblížkového prince, poněvadž letos se dospělí soutěžení zalekli. (eš)



okusit tuto výjimečnou atmosféru ještě poslední den roku. Doprovodný program je obdobný, srovnatelná je rovněž jedinečnost silvestrovského dopoledne mezi zvířátky. Navíc kolem 13. hod. je tradičně vítán symbolicky poslední návštěvník roku. V roce 2023 se jím stala rodina Duchkova – matka Lucie a otec Kamil s dospívajícími dětmi Sofií a Denisem – z Litohlav na Rokycansku. Svěřili se, že zahradu navštěvují přibližně dvakrát ročně. „Děti častěji. Začínají být ve věku seznamování, takže do zoo chodí občas na rande,“ prozradila na ně maminka.

Za zřizovatele zahrady – Město Plzeň – význačně návštěvníky pozdravil a popřál jim příjemně strávené poslední chvíle končího roku v zoologické zahradě náměstek primátora Bc. Aleš Tolar. Podtrhl, že je pychou Plzně. Vedení zoologické a botanické zahrady zastupovala náměstkyně ředitele Vendulka Kaasová.

V průvodním slově zaznělo, že rok 2023 nebyl dobrým rokem. Pro zoologickou a botanickou zahradu to však neplatilo. Proč, prozradila ošetřovatelka Monika Nováková. Výčet největších úspěchů uvedla srpnovými čtyřčaty lva berberského. Ale jako jejich ošetřovatelka se zaměřila především

KALENDRÁRIUM **IRIS**

na významné novinky u šimpanzů. Začátkem září to byl slavnostně otevřený zmodernizovaný výběh, přičemž se veřejnost dozvěděla, že šimpanzice Marie je gravidní. Na konci téhož měsíce se skupina rozrostla o druhého samce – Jamba, přivezeného z portugalské zoo.

Rodina Duchkova se stala 494 184. až 494 187. návštěvníkem plzeňské zoologické a botanické zahrady v roce 2023. V roce, kdy zoo slavila 60. výročí otevření na Lochotíně. Vzhledem k tomu, že přes pokladny proudilo značné množství lidí rovněž po 13. hod., byl provoz zahrady končil v poslední den roku v 16 hod., celková návštěvnost se vyšplhala na číslo 496 685. Přestože celoroční zájem nedokázal zopakovat loňskou návštěvnost přesahující půl milionu lidí, určitě postačí, aby se zahrada co do popularity opět zařadila mezi top turistické cíle v Plzni a regionu, nebo dokonce stanula na přičkách nejvyšších.

Slavnostní chvíle uvítání symbolicky posledního návštěvníka Zoologické a botanické zahrady města Plzně v roce 2023 ukončil ponocný veršovanou zdrciví, když celou slavnost prokládal fanfárami na trubku.

Konec loňského roku provázelo pochmurné počasí s občasným deštěm. Přesto návštěvnost byla velice slušná. Určitě i díky vánočnímu podstatně zlevněnému vstupnému. Dospělí platili 100 Kč, děti a senioři polovic. (fh)



DO TEPLA! DO SKLENÍKU

Pěstební zázemí tvoří zásobní pařeniště, školka dřevin a především rozlehlý skleník. Historie tohoto místa pár kroků od ředitelství Zoologické a botanické zahrady města Plzně je dlouhá a poměrně pestrá. Po spojení obou zahrad v jeden celek se ve skleníku pěstovaly okurky, rajčata a další zelenina pro zvířata. „Poté, co se stal Jiří Trávníček ředitelem a začal jezdit na expedice,“ vzpomíná pamětnice oněch časů, zahradnice Jana Soukupová, „a vozil z nich rostliny určené k pěstování a rozmnožování, bylo je třeba někam vysazovat. Pěstování zeleniny pro zvířata tak začalo ustupovat výsadbám exotických taxonů.“ O úplnou přeměnu ve skleník botanické se zasloužil také tehdejší botanik Jaroslav Faiferlík.

kde se nemohou používat chemické ochranné látky, podmínky jsou nastaveny tak, aby vyhovovaly především vzácným živočichům,“ vysvětluje botanička Mgr. Johana Hanzlíčková a pokračuje: „Část rostlin má ve skleníku ovšem i trvalý domov. Jsou to vzácné taxony, druhy vyžadující zvláštní či zvýšenou péči nebo se vyznačující specifickými fyzikálně pěstitelskými faktory. Je zde též několik záchranných kultivací na základě spolupráce s Agenturou ochrany přírody a krajiny ČR. Ukázat mohou například výsevy koniklece otevřeného. Samozřejmě skleník slouží též k dalším výsevům a řízkování.“

Vydáváme se na exkurzi po jednotlivých lodích. V prvních dvou se věru neohřejeme. Nejsou vytápěné, jen temperované. „Asi tak na sedm stupňů,“ informuje průvodkyně. Přes zimu je zde především vegetace Austrálie, Makarónésie a Tchajwanu. V létě zde zůstávají jen mladé výpěstky. „Loď E je ještě chladnější. Není ani temperovaná, jen bezmrazá. Pro cibuloviny a pelargonie jsou ale takové podmínky odpovídající. Velké zastoupení zde má Mediterán. „V zahradě jsou květinové expozice vytvářeny fytogeograficky, ale zde ve skleníku toto pravidlo neplatí. Tady jsou určující pěstební nároky. A je tu zaplněno, zejména v zimě, každé místo,“ objasňuje botanička. „Jak racionálně využíváme daný prostor, stejně tak hospodaříme s vodou. Zaléváme především dešťovkou, kterou chytáme. Snažíme se být co nejméně závislí na vodě z vrtů, natož z vodárny,“ zdůrazní Mgr. Hanzlíčková.

Vstupem do lodi B se dostáváme do příjemných jarních teplot mezi 15 a 17 °C. Soustředěny jsou zde teplomilnější druhy, hodně je zastoupena jižní Afrika, velká část taxonů zůstává ve skleníku i přes léto. Domov zde našlo též několik masožravků. Sukulenty evokují častou otázku zejména starších

návštěvníků: Dříve jste prodávali přebytky rostlin, především sukulenty. Proč už tomu tak není? Dotaz J. Hanzlíčkovou nezaskočí: „Jakkmile jsme začali získávat většinu semen výměnou v rámci dalších botanických zahrad, museli jsme přijmout závazek, že s vypěstovanými rostlinami nebudeme nakládat komerčně. Za další musíme respektovat přísná rostlinolékařská opatření Evropské unie, že rostlina je prostá škůdců. To samozřejmě dokážeme splnit, ale s deklarací je spojena značná administrativa. Navíc jsme přesvědčeni, že dnešní nabídka rostlin v obchodech a na internetu je nesrovnatelná s dobou, kdy se prodávaly v botanické zahradě pěstební přebytky.“

V oddíle s písmenem G, tady už se člověk skutečně zahřeje. Jsme v tropech. „Základní teplota je nastavena přes dvacet stupňů a nesmí spadnout pod stupňů osmáct. Aby se tak nestalo, hlídají ji čidla,“ prozrazuje průvodkyně. Soustředěny jsou zde tropické kapradiny, nechybí orchideje. Rostliny pěstované v teráriích mají zvlášť vysoké nároky na vzdušnou vlhkost. „Poznááte?,“ zeptá se J. Hanzlíčková a ukáže na nijak atraktivní rostlinu. „Takhle vypadá podzemnice olejná. Ale buráky jsme z ní nesklízeli ani jednou.“

Při pohledu na to obrovské množství rostlin nemůže nepadnout otázka: A kolik se o skleník stará lidí? Odpověď hlavní botaničky laika docela zaskočí: „Dvě skleníkové zahradnice. Ale mají na starosti i další části pěstebního zázemí.“ Přítomnost zahradníka je tu ovšem nutná každý den. Soboty, neděle, svátky se zde nedrží. Během zkrácené pracovní doby musí zkontrolovat teploty ve skleníku, zalít co je třeba, stejně tak ve venkovní části, podle počasí zvednout nebo přiklopit okna nad pařeniště... (hy)

Foto Johana Hanzlíčková

Na východ ho nenajdete

Pro mnohé je synonymem pro hvozdík lidové pojmenování slzičky, chcete-li slzičky Panny Marie. Ve skutečnosti se jedná o hvozdík kropenatý. Kytičku, která dříve rostla prakticky na každé mezi, podél cest, na pastvinách, okrajích luk, v lesních lemech. Rod hvozdík má v rámci své světové populace více jak 300 druhů. V naší přírodě jich roste včetně poddruhů něco přes deset. Značná část se z nich řadí mezi vzácné a u nás ohrožené rostliny. Platí to rovněž o taxonu, jemuž patří dnešní List z herbáře – **hvozdík lesnímu** (*Dianthus sylvaticus*). V ČR je zákonem chráněn; v rámci českého Červeného seznamu je řazen do kategorie C2

(ohrožený), v rámci vyhlášky 175/2006 Sb. spadá do kategorie §3 (silně ohrožený).

Do naší galerie jedinečných druhů západočeské flóry se však dostal proto, že na západě republiky probíhá východní hranice jeho rozšíření. Hlavním teritoriím výskytu hvozdíku lesního je Německo.

Jde o vytrvalou bylinu dorůstající výšky 30 až 50 centimetrů. Kvete od července do září. Stanoviště není náročný, postačí mu neúživné půdy. Potkat se s ním můžeme na sever od Plzně, v Sedmihorí a ve Svojšínské pahorkatině. (zh)

Foto Lenka Pivoňková



K lidem, jež se o tento stav zásadním způsobem zasloužili, patří rovněž ředitel Městského muzea v Mariánských Lázních Mgr. Ing. Jaromír BARTOŠ.

Jeho rodným krajem je Mikulovsko. Do druhých největších západočeských lázní přišel na začátku tisíciletí. Nepatrně se usměje a řekne: „Ten čas ale letí! Příští rok to bude čtvrtstoletí.“ Se zkušenostmi ze Správy Chráněné krajinné oblasti Pálava pokračoval v práci profesionálního ochránce na Správě CHKO Slavkovský les. Z tepla jižní Moravy, z úplně jiného typu krajiny, z vinic a od vinných sklípků do drsného podnebí Slavkovského lesa. Jaký to byl přechod? „Především to byla moje dobrovolná volba. Navíc už v mládí jsem často jezdil do Jeseníků a k horám jsem měl tedy vztah. Zdejší lesy jsou krásné, dá se jimi procházet hodiny a všude v nich probublávají pramínky. Jde o zdejší fenomén a to mě nadchlo,“ vyznává se J. Bartoš. A v zápětí vysloví velkou obecnou pravdu: „Chtěl jsem se s novým domovem rychle seznámit. Sžít se a srůst s ním. Poznat a pochopit zdejší krajinu. Samozřejmě i lidí a jejich zvyky. Pokud tak neučiníte, jste v novém působišti napořád cizincem. Prostředníkem se mi staly právě v té době znovu objevené zarostlé, poničené, anonymní minerální prameny. Rychle jsem se seznámil s lidmi, kteří v tom byli aktivní. Tady bych chtěl na prvním místě zmínit Ing. Jiřího Milotu. Jako amatérský badatel z Karlových Varů a přední člen Dobrovolného aktivu přátel CHKO udělal pro objevení, ochranu, udržování a propagaci přírodních vývěrů minerálních vod opravdu hodně. Seznámili jsme se před dvaceti lety a tehdy pro mne začal příběh, který trvá dodnes.“

Od popisů přejde Ing. Bartoš k popisu procesu hledání, obnovy a následné péče o prameny. První fáze je vždy pro jejich znovobjevitele velkým dobrodružstvím. Z historických pramenů tuší, že zde někde musí být. Jenže kde? Když ho objeví a obnoví, pro místní jde o překvapení, jak dobrá voda vyvěrá kousek od jejich vesnice a případně jakému zájmu se začne těšit u lidí z širokého okolí.

K propagaci pramenů sepsali J. Bartoš a J. Milota čtyři kapesní průvodce; první vyšel v roce 2006 a prozatím poslední o dva roky později. Zasloužili se rovněž o soupis minerálních vývěrů vzdálených do 20 km od Mariánských Lázní. K Mariánskolázeňsku má přece jen první z nich vztah nejbližší. V roce 2008 zprovoznil první tematickou naučnou stezku příznačně nazvanou Kynžvartské kyselky. Do té doby vědělo o jejich existenci jen pár zasvěcených.

Rostoucí zájem veřejnosti o místní kyselky byl impulsem pro další subjekty, aby se do obnovy pramenů také zapojily. „Mluvíme o obecních úřadech, vypočítává J. Bartoš, „místních akčních skupinách, základních organizacích Českého svazu ochránců přírody. Praménů jsou v Karlovarském kraji desítky. Nejde jen o to je objevit, zrekonstruovat, ale také



Foto osobní archiv J. B.

Nechtěl zde být cizincem DVACETILETÝ PŘÍBĚH

Patří k sobě jako les a stromy, voda a moře... Velké prameny daly vzniknout věhlasným západočeským lázním s dominancí Karlových Varů a Mariánských Lázní. Drobné, skryté v lukách, mezi poli, pod mezemi poskytovaly občerstvení a povzbudivou sílu místním při jejich těžké práci v zemědělství a v lesích. To vše trvalo staletí až do čtyřicátých let minulého století. Nejdříve druhá světová válka, potom odsun německých starousedlíků a dosídlení Sudet novým obyvatelstvem. Na prameny a studánky s osvěžující a léčivou vodou se zapomnělo. Zarostly křovím, zaneslo je bahno, v dalších letech při mohutných melioracích mnohé zmizely v betonových skružích. Novou etapu v jejich bytí začala představovat devadesátá léta.

Pro mnohé znamenala vzkříšení, návrat k jejich využívání místními, stejně jako turisty. O přítomnosti pramínků neobyčejné vody dávají opět vědět altánky, přístřešky i jednoduché stříšky. Lze se s nimi setkat v krajině Slavkovského lesa, ale nejen v ní. Vždyť pramenná oblast, řekněme Karlovarského kraje, začíná na Ašsku a končí až za jeho hranicemi na Útersku.

udržovat. Čím více se nás bude na této činnosti aktivně podílet, tím samozřejmě lépe,“ zdůrazní Ing. Bartoš a přidá jeden příklad za všechny: „Například Drmoul vybudoval naučnou stezku kolem Panského vrchu a tím zpřístupnil pro veřejnost hned čtyři prameny. Některé obce totiž velice rychle pochopily, že prostřednictvím pramenů může stoupnout jejich popularita, minerální vody mohou být zajímavým a lákavým turistickým cílem. Máme radost, že se u nich zastavují nejen individuální poutníci a rodiny, ale přijíždějí též celé třídy a učí se zde vážit si přírody za to, co nám dává. Naopak moc velkou radost nemáme,“ pokračuje pan Bartoš, „z laických hledačů minerálů. O problematice prakticky nic nevědí, nebo jen málo, ale jakmile zjistí někde vytékající vodu, hned nález patřičně publikují na sociálních sítích. Znehodnocují tak oficiální přehledy minerálních vývěrů, matou veřejnost a často způsobují i škody a problémy majitelům okolních pozemků.“

A jak se takový zapomenutý pramen hledá? „Není to vůbec jednoduché,“ je upřímný J. Bartoš. „Obvykle se není koho zeptat, pamětníků je velice málo. Někdy napoví zápisy ve starých kronikách

nebo jiných písemnostech. Občas nás na stopu přivede na povrch probublávající voda. To byl třeba případ Kančího pramene u Kynžvartu.“

Obnovit minerální pramen bývá různě složité a časově náročné. Záleží na tom, komu pozemek patří, jaká je jeho dostupnost, v jakém celkovém stavu místo je. „Často se neobejdeme bez pomoci traktoru,“ vysvětluje Ing. Bartoš. „Zejména při dopravě materiálu, dutých kmenů, do nichž se prameny obvykle jímají. Vývěry se nacházejí většinou na podmáčených místech, kam se někdy žádná mechanizace nedostane. Potom ji musí zastoupit lidé. Při stavbě povalových chodníků, altánků a přístřešků nad prameny je v našem týmu nepostradatelný truhlář Milan Vojtěch,“ neopomene připomenout dalšího dlouholetého parťáka Jaromír Bartoš a pokračuje: „Když se do rekonstrukce pustíme, naší snahou je, aby byl pramen vhodný k pití. I když to někdy znamená vybudovat poměrně hlubokou jámku. Není výjimkou, že hrozí znečištění povrchovými vodami. To vyžaduje zapustit jímání kyselky třeba až dva metry pod úroveň okolního terénu a ještě ho pořádně utěsnit jílovou zátkou. O to větší je ale naše radost, když se dílo úspěšně dokončí a o kyselku je zájem mezi veřejností. To je třeba příklad pramene Tereza u Lázní Kynžvart. Vzešel z nevzhledné bažiny, dnes u něj postavají pro jeho výbornou vodu s nízkým obsahem minerálů zástupy lidí a vodu si voží až do Kraslic, Karlových Varů, Plzně...“

Objevování zaniklých minerálních pramenů je svým způsobem vždy napínavé. Najdeme? Nenajdeme? Jaká bude vydatnost? A co kvalita vody? Pro muzejníka může být navíc jako přidaná hodnota nález zajímavých nebo i vzácných artefaktů, o něž se rozšíří sbírka muzea. „Největším překvapením pro mne je, když v původním jímání objevím kapesní kuličku,“ přiznává ředitel muzea. „Máme jich už přes dvacet.“ Na důkaz sáhne od zásuvky a vyloží před sebe sbírku letitých nožíků. „Všechny pocházejí od stejného rakouského výrobce z Trattenbachu, kde jejich výrobu udržují dodnes a je dokonce součástí kulturního dědictví UNESCO. Ale lidem padaly při nabírání vody do jímek také další předměty. Našli jsme kapesní hodinky, dřevěné zátky, hřebeny, mince i různé části fajfy,“ uzavře seznam nálezů J. Bartoš.

V roce 2011 vydala Místní akční skupina 21 publikaci s názvem Krajem živých vod, kterou napsal a doprovodil fotografiemi Jaromír Bartoš. Seznam minerálních pramenů obsahuje 106 položek. Skutečně 106, nejde o překlep. Inu, jsme přece v Kraji živých vod. A jak autor píše v úvodu ke knize: „Málokteré území je prostoupeno vývěry minerálních pramenů tak, jako oblast Tepelska a Mariánskolázeňska. S trochou nadsázky je můžeme potkat na každém kroku...“

František Hykeš

Vánoce se slonem



Foto IRIS Miroslav Volf

Vánoční výzdoba zoologické a botanické zahrady v roce 2023 byla asi největší v její historii. Určitě však byla výjimečná a jedinečná. Především zásluhou svítícího proutěného slona.

„Nápad mít v zoo konečně slona vznikl, když jsme s kolegyní připravovaly podzimní strašidelnou zoo. V podstatě to byl takový podnět jak udělat recesi, přilákat návštěvníky a trochu zahradu oživit,“ říká Kateřina Misíková z oddělení propagace a marketingu. A naváže: „Na doporučení

ošetřovatele Petra Böhma jsem kontaktovala Jiřího Recha, majitele firmy Vrbičky, která se zabývá výrobou proutěných dekorací. Popsala jsem mu svoji představu a on přislíbil dodání slona velikosti odrostlého slůněte ještě před vánočními svátky, abychom ho mohli krásně osvětit. Pracoval na něm několik týdnů a jak sám řekl, byla to pro něj neskutečná výzva a zatím také největší zvíře, které kdy vytvořil. Ocelová konstrukce je opletena více než 8 000 vrbovými pruty. K osvětlení bylo třeba 210 m světelných ledek. Historicky první slon, i když neživý, k nám dorazil 7. prosince,“ ještě upřesní K. Misíková.

„Velkou inspirací byly rovněž krásné výrobky z vrbového proutě již zmiňovaného ošetřovatele Petra Böhma. Slovo dalo slovo a vznikla unikátní vánoční výzdoba v dolní části zahrady, jež byla celý prosinec osvětlena, a pomohla tak vytvořit sváteční adventní a vánoční atmosféru. Výzdoba se bude každý rok,“ slibuje K. Misíková, „postupně rozšiřovat po areálu. Už proto, že měla její letošní premiéra velký ohlas u veřejnosti a slona jezdily obdivovat rodiny z širokého okolí.“

Zřejmě vůbec nejvelkolepější vánoční podívanou ze všech zoo v ČR připravila Zoo Hluboká. K celoročně představovaným zvířatům přibyla další – světelná. Zahrada dokonce prodloužila návštěvní dobu, aby se příchozí mohli světelnou pohádkou procházet i po setmění.

Lidé mají atrakce rádi. Ale jak resonují s moderním posláním zoo? Určitě ti z jejich pracovníků, jež je mají pouze jako místo pro záchranu ohrožených druhů, vědu a výzkum, každé gesto ve prospěch návštěvníků považují za zbytečné. Jenže zoologické zahrady představují současně po celém světě významné turistické cíle. Nehledě na to, že jejich ochranná a další odborná poslání musí být z něčeho placeno. Jedním z důležitých zdrojů je vstupné od návštěvníků. Takže si určitě alespoň jednou za rok, o Vánocích, zaslouží projít se svátečně vyzdobenou zoo. (rd)

Ambasadoři evropské kampaně

Hlasitým vánočním dárkem pro návštěvníky plzeňské zoologické a botanické zahrady se stali gibboni bělolící ve zmodernizované expozici v blízkosti výběhů nosorožců a žiraf. Běžová Sikiang a černě zbarvený samec Lu s typickými bílými licousy, které druhu daly jméno, se nastěhovali do ubikace krátce před vánočními svátky a potěšili svým zpěvem na ostrově sváteční návštěvníky. Tento druh



gibona je v Plzni chován od roku 2011, předtím zde od roku 1999 žil gibboni lar čili bělolící. Giboni jsou známí mj. svým typickým pohybem, ručkováním neboli brachiací. Do budoucna chce zahrada vnitřní ubikaci rozšířit a její plochu zdvojnásobit. Letošní ochranná kampaň Evropské asociace zoo a akvárií (EAZA) je věnována právě fauně a flóře jihovýchodní Asie, takže gibboni bělolící se stanou jejími plzeňskými ambasadory. (mv)

Foto Jaroslav Vogeltanz

Zoologické zahrady vyzývají návštěvníky: **NEKRMTE ZVÍŘATA**

Následky mohou být fatální!

V reakci na loňský tragický úhyn březí losice v Zoo Hluboká spustily české a slovenské zoologické zahrady kampaň upozorňující návštěvníky na neukázněné chování, které může mít pro zvířata často fatální následky. Mrtvá losice přitom není jediným případem. S uhynulými zvířaty nebo v „lepší“ případě následnými zdravotními komplikacemi po podání nevhodného krmení návštěvníky se potýkají všechny zoo, ale rovněž soukromí chovatelé.

Nosným prvkem kampaně je emotivní video, jež vzniklo právě z iniciativy Zoo Hluboká. Hlas i tvář mu propůjčil herec Karel Roden. Tuto osvětovou činnost podpořil na základě osobních zkušeností nadšeného chovatele zvířat. Cílem kampaně je oslovit a informovat co nejširší veřejnost a snížit tak počty zvířat zbytečně trápených nevhodným nakrmením.

Přes veškerá upozorňování a napomínání se jak v zoologických zahradách, tak v soukromých chovech stále najdou návštěvníci či kolemjdoucí, kteří zde krmí zvířata vším, co najdou po kapsách. Neuvědomují si, jak jim mohou ublížit, jak je v podstatě týrají. „Zvířata v moderních zoologických zahradách jsou krmena vyváženou stravou. Chovatelé se snaží jejich jídelníček co nejvíce přiblížit přirozené stravě, kterou by našla ve volné přírodě. Na optimalizaci krmných dávek a jejich vyváženosti nejen pro druh, ale dokonce pro konkrétní jedince, se pracuje třeba několik let,“ říká zooložka Zoo Hluboká Markéta Jariabková. Řada druhů v zoo jsou navíc tzv. potravní specialisté. Ti se živí pouze vybranou potravou a cokoliv jiného jim může způsobovat i dlouhodobé zdravotní potíže, v nejhorších případech smrt.

V plzeňské zoo se největší událost tohoto typu odehrála v říjnu 2014, kdy došlo v rychlém sledu ke čtyřem úhynům souvisejícím s návštěvníckým krmením. Oběťmi byli klokan, kamzíci běláci a ovce aljašská. Dlouhodobě se s návštěvníckým krmením a jeho následky potýkali lemuři kata. Pokusy krmit různá zvířata jsou v plzeňské zoo bohužel stále velmi časté. Nejfrekventovanějším místem, kde se tak děje, je statek Lůftnerka s domácími plemeny zvířat. Pojďme společně tento nešvar vymýtit!

Video naleznete zde: <https://www.facebook.com/zooplzen/videos/1077335476746955> (mv)

Odborná konference evropské úrovně

Dvoudenní únorová herpetologická a teraristická konference pořádaná Spolkem chovatelů jedovatých hadů ve spolupráci s plzeňskou zoologickou a botanickou zahradou se dostala do Kristových let. Konala se letos již po 33., v zoologické a botanické zahradě podesáté. Za ta léta se stala špičkovou událostí v dané oblasti, jež nemá v Evropě obdoby! Tomu odpovídají jména přednášejících doslova z celého světa, stejně tak počet zúčastněných. Letos jich bylo více jak 80 ze 17 zemí. Přitom účast není vůbec lacinou záležitostí. Každý musí zaplatit konferenční poplatek, ubytování, stravování a uhradit si cestu, vzhledem k převládajícím vzdálenostem obvykle absolvovanou letem. Takže velmi přesvědčivé svědectví o tradiční úrovni konference. „Jejím hlavním organizátorem se stal již syn Jan,“ sděluje její hlavní iniciátor Miroslav Dohnal. Mohlo se tak stát i proto, že Dohnal junior se už zařadil mezi světově uznávané herpetology. Samozřejmě k tomu přispěla též jeho pětiletá zmijí mise v Íránu. (hy)



Letos by Ing. Tomáš Peš završil v Zoologické a botanické zahradě města Plzně čtvrt století působení. Loni na podzim však odešel do Weltvogelparku (světového ptačího parku) v německém Walsrode. Na jeho působení v Plzni vzpomínají ředitel zahrady Ing. Jiří Trávníček a bývalý fotograf zahrady, autor mnoha fotografií v knihách T. Peše, Jaroslav Vogeltanz.

Foto Kateřina Misíková

Roky s Tomášem Pešem

Ing. Jiří Trávníček

Poznali jsme se v 90. letech minulého století, Tomášovi bylo pětadvacet let. Byl jsem tehdy ještě vedoucím botanické zahrady. Stojím na schodech k zahradnickému domečku. Pozoruji, jak po cestě ke krytu z druhé světové války začínajícím ve stráni poblíž zmíněného domečku jde mladík ve vojenské uniformě. Zastavuje se u každého stromu, u každého keře, prohlíží si jejich listy, větvičky, kůru. Zjevně si je určoval. Údaje si zapisoval do malého zápisníčku. Přišel jsem k němu, představili jsme se, dali jsme se do řeči. Řekl mi, že vystudoval lesní inženýrství v Brně. Bylo zřejmé, že dřevinám nejen rozumí, ale v oboru je i nadšencem. Tím začala naše dlouhodobá spolupráce. Po vojně Tom nastoupil do arboreta Nový Dvůr u Opavy. Slezsko bylo jeho domovem. Tam jsme se též několikrát setkali. Rovněž jsme se vidali na srazích českých a slovenských botanických zahrad, které každoročně připravila vždy některá z nich.

V roce 1996 jsem se stal ředitelem Zoologické a botanické zahrady města Plzně. Hned jsem začal Toma přemlouvat, aby se s rodinou přestěhoval do Plzně a začal pracovat tady. Podařilo se mi to až po třech letech v souvislosti s odchodem dosavadního botanika Jaroslava Feiferlíka do důchodu. Do zoologické a botanické zahrady

Tomáš nastoupil 1. října 1999. Jmenoval jsem ho nejen hlavním botanikem, ale současně také kurátorem ptáků a malých savců. Měl pro to všechny předpoklady. V arboretu choval na 150 živočichů mnoha druhů.

Již během prvních let jeho působení v Plzni začal v nebyvalém rozsahu a tempu zahradu rozvíjet. Vytvářel nové zoologicko-botanické geografické expozice. Velmi rychle se také rozrůstala kolekce chovaných zvířat. Jejich celkový počet vyletěl na číslo vyšší než 1 000 druhů a poddruhů, aby se nadále pohyboval v rozmezí 1 000 až 1 200 až dosud. Nejvýrazněji se to projevilo v ptačí řiši, kterou reprezentovalo a reprezentuje téměř pět set taxonů.

Musím říct, že Tomáš byl výjimečný nejen svými znalostmi a pamětí, ale taktéž fyzickou pracovitostí. Jako jeden z mála vedoucích dokázal s kolektivem lidí, které řídil, rovněž manuálně pracovat. Kolikrát jsem přijel v podvečer či o víkendu do zahrady na kontrolu a Tomáše jsem zastihl ve sklenících. Vyšéval, kultivoval porosty, popisoval přírůstky, určoval...

Jeho prostřednictvím se plzeňská zoologická a botanická zahrada zapsala do povědomí mnoha zahrad obojího zaměření zejména po celé Evropě,

ale i jinde. S řadou z nich ho pojí pracovní a taktéž osobní přátelství. Dokázal si sednout do auta a během několika dnů objet velký kus Evropy. A přivést neuvěřitelné množství rostlin a zvířat do expozic, jež měl ve své působnosti.

Bez diskuse byl jedním z hlavních tvůrců nových expozic a staveb. Byl klíčovým autorem rozsáhlého projektu Stopy člověka v přírodě. Sám namaloval jeho studii, kterou s projektanty rozpracoval až k realizaci. V posledních letech jsou s jeho jménem spojeny Pavilon zlaté ryby v čínském stavebním stylu, venkovní výběh lvů berberských, botanická expozice Makaronesie, expozice nabízející výlet do druhohor či Ostrovy známé i neznámé.

Unikátní je samozřejmě také kolekce rostlin čítající více než 10 000 taxonů. Mnohé z nich sám určil a nasbíral v příslušných biotopech.

V novém působišti ve Walsrode dělá Tomáš zoologického ředitele. Kurátora ptáků a malých savců po něm převzal Tomáš Peš junior. Věřím, že půjde v tátových šlépějích a po čtvrt století působnosti v zahradě se o něm bude někdo vyjadřovat stejně pěkně a obdivně jako já nyní o jeho otci.

Přeji Tomovi Pešovi, ať se mu v jeho novém působišti, ve zcela odlišných pracovních podmínkách, dobře daří.

► Velký odborník, s kterým byla i legrace

Jaroslav Vogeltanz

Ať jsme spolu přijeli do kterékoliv zahrady, vždy bylo zřejmé, jak si ho váží, obdivují jeho znalosti. Tomáš dokázal získat pro plzeňskou zoo značný počet zvířat. Někdy i velmi vzácných. Byl jsem několikrát u toho. Předávali mu je bez jakýchkoliv obav o jejich další osud. Naprosto mu věřili. Ostatně – neřekli posíláme zvíře do zoo v Plzni, ale posíláme zvíře k Tomášovi Pešovi.

Při společných návštěvách zoologických a botanických zahrad jsem na něm vždy obdivoval,

že nenechal bez povšimnutí jediné ležící pírko. Sehnul se pro něj a snažil se určit z jakého ptáka pochází. Rovněž tak to bylo u pro něj zajímavých rostlin. Jeho botanické a zoologické znalosti včetně názvů v latině i češtině by se daly nazvat až encyklopedické.

Fotograficky jsem s ním spolupracoval na několika odborných knihách. Vždy měl dopředu promyšleno, co bude na jednotlivých stranách, jaké tam chce mít fotky. Neříkám, že se v průběhu přípravy nic neměnilo, nepřehazovalo,

ale od samého počátku měl jasnou představu, co tou knihou chce říct.

Vím, že v zahradě platil spíš za člověka ne příliš mluvného, zahleděného do své práce. Já ho ale poznal při společných jízdách rovněž jako velice veselého a společenského člověka. Když jsme spolu jeli něco fotografovat, byly to především rostliny, dostal jsem se s ním do míst a k záběrům, které bych já sám nikdy nepořídil. A ještě se mi rozšířily vědomosti o přírodě a zažil jsem s ním inteligentní legraci.

JAKO V TROUBĚ S FÉNEM U HLAVY



Text a foto
Aleš Zíka

V poušti jsem už byl několikrát, ale pokaždé mimo nejteplejší a nejstudenější období. Mé cesty tam vedly totiž vždy na podzim. I v tu dobu tam bývá pro našince úmorné horko. Ač mám raději chladné počasí a považuji se za otužilce, zažít rozpálenou poušť v létě bylo něco, co jsem musel prožít! Ať už z ryzí zvědavosti, tak hlavně z profesních důvodů. Jak poznáte, jak správně chovat pouštní tvory, než tak, že je vyrazíte studovat, nejlépe ve všech ročních obdobích, do jejich domoviny. Los padl letos na zem s přízviskem nejzápadnější blízký východ – Maroko. Nebyl jsem sám. Tým tvořili Ing. Ondřej Trávníček, Jan Dohnal, Petr Hammerschmied, Filip Hais a má maličkost.

Od zaměstnance autopůjčovny, kterého jsme vytáhli z postele, jsme si převzali klíčky od auta a mohli vyrazit na první přibližně 100 km vzdálenou lokalitu. Po celém dni stráveném přesunem z ČR jsme po dvou hodinách tak tak dojeli. Cíl: Ski resort Oukaïmeden v pohoří Vysokého Atlasu – 2 650 m n. m. Jelikož jsme měli všichni s sebou jen příruční zavazadla – žádné spacáky ani teplé oblečení, byli jsme nuceni spát první noc v autě. Nicméně ranní panoramata za východu slunce nám pomohla rychle zapomenout na strasti z cestování a „spaní“. Noci jsou zde chladné – jen kolem osmi deseti stupňů Celsia. Jakmile však vysvitne slunko, začne se rychle oteplovat. Hlavním posláním expedice bylo najít vzácnou malou horskou zmijku *Vipera monticola*. Což se nám poštěstilo hned druhý den z rána poté, co se začal terén zahřívát pod prvními paprsky. Asi během 20 minut užely naše oči dva jedince; když se pak udělalo horko, „převzaly štafetu milovníci tepla“, hojně zastoupené ještěrky druhu *Podarcis vaucheri* a *Scelarcis perspicillata*. Denní gekoni *Quedenfeldtia trachyblepharus* byli snad na každém pátém kameni. Velká zelená ještěrka *Timon tangitanus* dokáže tak rychle utéct, že i když nám dala asi pětkrát šanci si ji nafotit, nepovedlo se to pořádně nikomu z nás. Udařně dorůstá velikosti 70 cm. (Můžete ji spatřit v plzeňské zoo). Radost nám udělali též dva obojživelníci rosníčka *Hyla meridionalis* a skokan *Pelophylax saharicus*. Jako poslední druh zmíním u krajnice zabitou užovku *Hemorrhois hippocrepis*.

Že se nám povedlo najít to „hlavní“ zvíře tak brzy, je skvělé. Máme alespoň čas prošmejdit další ne-



Zmije písečná
(*Vipera cerastes*)



Gekon přilbový (*Terentola chazaliae*)



Zmije horská (*Vipera monticola*)

méně zajímavé oblasti této země. Dalším cílem je tak město Ouarzazate. Takový marocký Hollywood. Ten tu ostatně své poušť obsahující filmy točí: Princ z Persie, Mumie, Gladiátor, Asterix Obelix atd. Vyšší životní úroveň města je znát. Nás ale nezajímají filmové kulisy, široké mramorové boulevardy ani luxusní hotely, ale přibližně těch 40 druhů plazů a další drobní živočichové, na něž tu můžeme narážet. Během dvou dnů si odškrtnáme ze seznamu: ropuchu *Bufo mauretanicus*, gekony *Ptyodactylus oudri*, *Tarentola boehmei*, ještěrky agama *Bibronii imperialis*, *Acanthodactylus boskianus*, *Uromastix nigriventris*, želvu *Mauremis leprosa ssp. Saharicus*. A ve finále – pro mne srdcovou záležitost – zmiji rohatou (*Cerastes cerastes*) ve třech exemplářích.

Přichází čas se opravdu ohřát. Míříme na západní okraj saharské pouště. Cestou do Ksar M'Hamid

Ghizlane ještě fotíme agamku *Trapelus boehmei*. Třiačtyřicet ve stínu jí přijde málo, takže se vydatně sluní. Za čtyři a půl hodiny při výstupu z auta zažíváme šok: Jako byste vlezli do trouby a ještě vám do obličeje někdo mřít fénem. Padesátka bez třech stupňů ve stínu a vítr – to je hrozná kombinace. Také venku nevidíte skoro žádné lidi.

Po západu slunce jdeme na noční lov. Je „jen“ 38 °C, a to i v jednu v noci. Vedle gekonů *Stenodactylus petrii* jsou venku jen bezobratlí. Ráno ještě zkusíme štěstí se stopováním v písku. Díky Ondrovi se nám povedlo dohledat další můj oblíbený malý druh – zmiji písečnou (*Vipera cerastes*). Dva dny zde stačí, musíme dál.

U města Assa nemáme úspěch. Zejména kvůli silnému větru. Nenašli jsme zde cílený druh zmiji bělobřichou (*Echis leucogaster*) a jediný nový záznam představoval gekonek *Tropiocolotes algericus*. Zároveň ale také opouštíme areál výskytu varana pustinného (*Varanus griseus*) – holt někdy přišť varane! Stesk po velkém ještěru si plnohodnotně vynahrazuje na již sice spatřených, nikoli však vyfocených tmorepech skalních (*Uromastix nigriventris*). Vždy vzdálení několik desítek metrů od sebe hlídají na terénních vyvýšeninách. Dva velké vypasené jedince se nám podařilo i na chvíli chytit.

Před námi je jedna z posledních lokalit Fort Bou Jerif. Vidět bychom zde chtěli zmiji útočnou (*Bitis arietans*), zmiji mauretánskou (*Daboia mauritanica*) a kobra egyptskou (*Naja haje*). Potkáváme Belgičana s Holanďanem, jsou tu ze stejných důvodů. Je nás rázem sedm. Strávíme tady tři dny. Chodíme na „lov“ ráno, v poledne, večer, ale štěstí na tyhle hady nemáme. A co víc: Trumfne nás všechny asi sedmdesátiletý stařík o hůlkách. Šel se projít ve čtyři odpoledne a ani ne 200 metrů od kempu potká a na telefon vyfotí kobra. Jo jo, je to zkrátka o štěstí. Na druhou stranu jsme ale přeci jen sbírku fotek rozšířili: Ropucha berberská (*Sclerophis mauritanica*), miniaturní gekon *Saurodactylus brosetti*, gekon přilbový (*Tarentola chazaliae*), z hadů drobný mírně jedovatý druh *Macroprotodon cucullatus*, vodní užovka *Natrix maura* a štihlavka *Psamophis shokari*. To není zase až tak málo! Za celou expedici se nám povedlo spatřit a nafotografovat celkem 27 druhů plazů a čtyři druhy obojživelníků. Vydařená cesta! Ale přece jen máme pár živočichů, kteří nám zůstali na seznamu neodškrtnutí... Takže příště!

Portrét autora cestopisu - foto František Hykeš.

ZNÁME SE?

Želvy jsou zajímavou živočišnou skupinou, Zoologická a botanická zahrada města Plzně je představuje v hlavním areálu pod Vinicemi i ve specializované expozici Akva-tera v centru města v početné kolekci. Pět z chovaných druhů je zařazeno do Evropského záchranného programu (EEP). Věnujme proto těmto plazům ještě jedno soutěžní kolo. I proto, že to minulé vás evidentně bavilo. Vaše odpovědi ukázaly, že o želvách víte hodně, nebo si dokážete odpovídat informace najít. Proč ne. Naše soutěž přece není jen o znalostech, ale také o jejich stálém rozšiřování. A než se pustíme do soutěžení, ještě milé řádky, které vždy potěší. Tentokrát od Vlasty Chaloupkové z Plzně: „Moc děkuji za výhry. Za obě překrásné knihy, ale i za zajímavé soutěžní otázky a hlavně časopis IRIS, na který se vždycky moc těším.“

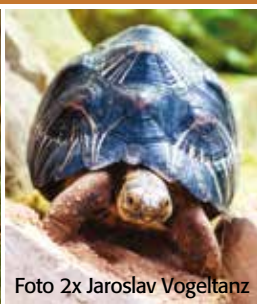


Foto 2x Jaroslav Vogeltanz



Foto Kateřina Misíková

- 1 V minulém kole byly fotografie želv jen ilustrační. Tentokrát se ptáme: Která z nich je želva paprscitá?
- 2 Jediným u nás původním druhem želvy, a to ještě s určitými výhradami je: A/ želva bahenní, B/ ž. písečná, C/ ž. západní, D/ pelusie kaštanová?
- 3 Zajímavou želvu matamatu třásnitou si můžete prohlédnout ve A/ specializované expozici Akva-tera, B/ v pavilonu představujícím přírodu Středomoří, C/ plzeňská zoologická a botanická zahrada ji nechová.
- 4 Na světě žije více jak A/ 700, B/ 1 350, C/ 350 druhů želv?
- 5 Téměř všechny sladkovodní želvy mají plovací blány. Např. karetka novoguinejská má ale místo končetin ploutve. Jde o pravdivý údaj?
- 6 Největší žijící želvou je kočkodan velká s krunýřem přes dva metry a hmotností kolem 600 kg. Jedná se o suchozemský nebo mořský druh?

Odpovědi zasílejte na adresu: hykes@plzen.eu, (nezapomeňte uvést poštovní adresu) nebo: ZOO a BZ m. Plzně Pod Vinicemi 9 301 00 Plzeň a těšte se v případě správných odpovědí a štěstí při losování na zajímavé ceny spojené s přírodou!

Výherci z 3. čísla časopisu IRIS, ročník 2023:

Hana Naušová, Plzeň; Martin Šebek, Plzeň; Ludmila Škardová, Zruč-Senec.

Správné odpovědi na soutěžní otázky z 3. čísla IRISu 2023:

1 A/ po italsko-francouzském cestovateli P. S. de Brazzovi je vedle hlavního města Republiky Kongo pojmenována rovněž jedna z opic; 2 B/ z dnešního pohledu je jeho minulost kontroverzní: v kolonizačních válkách porazil a ovládl řadu černošských kmenů střední Afriky; 3 C/ kočkodan Brazzův patří mezi africká zvířata; 4 B/ v přírodě je téměř neviditelný – a to pro výborné maskování a charakteristický skrytý způsob života; 5 A/ v zoologickém systému náleží mezi primáty; 6/ kočkodan Brazzův je zobrazen na prostřední fotografii.

Všem výhercům blahopřejeme!

Návštěvnícký servis

ZOOLOGICKÁ A BOTANICKÁ ZAHRADA MĚSTA PLZNĚ

Otevřeno denně březen – říjen: 8 – 19 hod. (pokladny do 18 hod.)

listopad – únor: 9 – 17 hod. (pokladny do 16,30 hod.)

Vstupné: dospělí 220 Kč, zlevněné 160 Kč.

Rodinné vstupné: dva dospělí + dvě děti 720 Kč.

Dva dospělí + tři děti 850 Kč.

Děti do tří let vstup zdarma.

Parkoviště 100 Kč (osobní auto), 150 Kč (autobusy).

Dinopark je v období listopad až březen uzavřen.

Roční permanentky Zoo a BZ – rodinná

(dva dospělí + dvě děti po dovršení věku 3 let) 3 000 Kč,

(dva dospělí + tři děti 3 200 Kč)

V pondělí senioři nad 60 let v Zoo a BZ 30 % sleva!

Psí do Zoo a BZ přístup nemají!

Akva-tera Palackého ul. č. 5

Denně od 10 do 19 hod., vstupné: dospělí 70 Kč, zlevněné 50 Kč.

Poslední vstup v 18,30 hod.

Pro opakované návštěvy Zoo a BZ

i Akva-tera využijte výhodných permanentek!

Podrobný ceník najdete na webových stránkách zahrady.

Zoologická a botanická zahrada města Plzně

Pod Vinicemi 9, 301 00 Plzeň, tel.: 378 038 325

<http://www.zooplzen.cz> e-mail: zoo@plzen.eu

Aktuální kulturní akce také na: www.iris-zooplzen.cz

facebook: Zoo Plzeň, Sdružení Iris

Jak získat časopis Iris

Časopis si je možno předplatit formou úhrady poštovního. Poplatek za posílání čtyř čísel činí 200 Kč. Pokud si chcete čtvrtletník IRIS předplatit, kontaktujte nás na e-mailu: zoo@plzen.eu, nebo na telefonu: **378 038 303**, případně poštou na adrese: **Zoo a BZ Plzeň, Pod Vinicemi 9, 301 00 Plzeň.**

Bezplatně lze časopis získat v jeho distribučních místech:

V **Plzni** na adrese vydavatele, v Akva-tera v Palackého ul. 5 a dále na radnici, v městském informačním centru na nám. Republiky, v podatelně Krajského úřadu Plzeňského kraje, v Národním pedagogickém institutu ČR v Čermákově ul. 18, ve Studijní a vědecké knihovně PK a na obvodních úřadech Plzeň 1 až 4. V **Karlových Varech** na Krajském úřadu Karlovarského kraje, magistrátu města, v Národním pedagogickém institutu ČR v Západní 15 a ve Stanici mladých přírodovědců ve Staré Roli. V **Chebu** v Domě dětí a mládeže Sova.

Časopis lze získat také ve většině střediskových knihoven v Plzeňském a Karlovarském kraji a dále v informačních centrech v Klatovech, Rokycanech, Stříbře a Rožmitále pod Tř., v Muzeu Českého lesa v Tachově, v sídle Svazku obcí Blatenska v ul. Na Tržišti/Spálená a na odboru životního prostředí MěÚ Strakonice v ulici Na Stráži.

ZOOTRHY 2024

9 – 12 hodin, areál bývalé plzeňské papírny,
Zahradní 173/2

20. 4., 25. 5., 15. 6.

Prodej, nákup a výměna terarijních živočichů, exotických rostlin,
krmiv, chovatelských potřeb a literatury.

Jejich přejímka od 6 do 9 hod. Cena stolu 200 Kč.

Rezervace: 777578 676. Pořadatel burzy si vyhrazuje právo změnit
v případě nutnosti termín nebo místo konání Zootrhů Plzeň.

Sledujte proto www.zootrhy.wz.cz

DINO PARK

ZOO PLZEŇ



DinoHurikán

DinoAnatomie

28. BŘEZNA OTEVÍRÁME

...a bude co objevovat! **Nové** modely, atrakce i nový film.
Přijďte se bavit a poznávat, těšíme se na vás... ;-)

NEJVĚTŠÍ SÍŤ ZÁBAVNÍCH PARKŮ



DINOPARK.CZ



NOVÝ 3D film!

